

FİLİSTİN

KUTSAL TOPRAKLARA HOŞ GELDİNİZ

Ministry of Tourism & Antiquities
www.travelpalestine.ps
[Facebook/palestinemota](https://www.facebook.com/palestinemota)

TİKA

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı

State of Palestine

İçindekiler

Önsöz	3
Kudüs	4
Beytullahim	15
El-Halil	26
Eriha	31
Ramallah	41
Nablus	50
Cenin	60
Gazze	66
Halk sanatları	73
El işleri	73
Hava ve İklim	77
Toplu Ulaşım Vasıtaları	77
Araç kiralama	77
Posta	77
Elektrik ve Haberleşme	77
Sağlık	77
Turistik bilgiler	78
Para	78
Ulaşım imkânları	78
Giriş Koşulları	78
Müzeler	79
Turizm enformasyon merkezleri	82
Turizm	85
Acil durumlar	86

Rehberi hazırlayanlar

Turizm ve Tarihi Eserler Bakanlığı

Sorumlu editör: Dr. Hamdan TAHA Dr. Wael HAMAMRA

Metin ve harita kontrolü: Awni SHAWAMRA – Mohammed JARADAT

Dizayn: Majdulın SALAMEH

Genel kontrol: Wajih ABİDRABBO

Tercüme: Tika Filistin Ofisi

Fotoğra ar: Elias Halabi, Ala'aSalameh, Filistin Kara Hayat Cemiyeti, Eski Eser
Ve Turizm Bakanlığı Arşivi, Filistin Kültür Merkezi, www.phc.ps, Ramallah
Belediyesi, Mohamad Hajar, Dünya El Watan Gazetesi Hasan Qwaider ve Gail
Nelson (Filistin Yemekleri اكل فلسطيني/Facebook),
Ahmad Ghanem /Draw Palestine
(Facebook First & Special Page For Palestinian Art Exhibition).

Tasarım & Baskı: **IDEAS**

Türkçe tercümenin tüm yayın hakları Tika Filistin Ofisi ve Turizm Bakanlığına aittir.

Web sitesi : www.travelpalestine.ps

Facebook sayfası: [palestinemota /Facebook](https://www.facebook.com/palestinemota/)

FİLİSTİN KUTSAL TOPRAKLARA HOŞ GELDİNİZ

Filistin, tarihle ve misafirperverlik ile yoğurulmuş zengin bir topraktır. Ünlü şehirleri: Kudüs, Beytullahim, El-Halil, Eriha, Nablus, Ramallah, Gazze, Cenin, Tulkerem, Selfit, Tubas, Kalkilya, Refah ve Han Yunusdur. Dünyadaki üç ana semavi dine göre de özel bir yer öneme sahip bu mukaddes topraklar ziyaretiniz için sizleri selamlıyor. Filistin, tarih öncesi asırlardan ve ilk hacıların buraya ulaşmasından itibaren farklı kültürlerin buluşma noktası olmuş ve meşhur birçok ziyaretçinin defalarca uğradığı bir ziyaret noktası haline gelmiştir.

Filistin konumu itibari ile Akdeniz kıyısı, Ürdün nehri, Afrika ile Ortadoğu arasındaki yolların kavşağında yer alır. Filistin'in herhangi bir şehri veya beldesini ziyaret ettiğinizde insanların yüzleri size zengin tarihini ve farklı medeniyetlerin karışımını hatırlatır. Bugün, Filistin ziyaretçilerine sunduğu misafirperverlik, konforlu konaklama yerleri, kaliteli lokantaları, gelişmiş sanat sergileri ve diğer hizmetlerinin kalitesi sebebiyle dolayı gurur duyar. Filistin'in sahip olduğu vakarlı sanatçılar, çeşitli el işi ürünler, farklı çağlardan turistik, tarihi ve dini yerler saymakla bitmez. Filistin halkının sahip olduğu mizahı, cana yakınlığı ve kültürün aydınlık yüzünü gösteren bu muhteşem ülke mutlaka ziyaret edilmelidir. Olağanüstü güzelliğe sahip bu kutsal toprakların tarih boyunca dünyanın her yerinden uzun ziyaretçi listelerine sahip oluşu boşuna değildir.

KUDÜS ŞEHİRİ

Kudüs, İslam, Hristiyanlık ve Yahudilik dinlerinin hepsi için kutsal bir şehirdir ve dünyanın en eski yerleşimlerinden biridir. Arkeolojik kazılar, şehrin tarihinin 5000 yıldan fazla olduğunu göstermektedir. İçinde 220 tarihi ve kültürel iz vardır. En önemlileri Miladi 7. Yüzyılda inşa edilen ve muhteşem bir mühendislik örneği olan Mescid-i Aksa ve Kubbetu's-Sahra'dır. Ayrıca Kıyamet Kilisesi, tarihi surlar ve canlı pazarlar da diğer önemli noktalarıdır.

Şehir tarihi boyunca farklı isimlerle bilinmiştir: Ursalim, Yebus, İlya, Kapitolina, El-Medine, Beytü'l-Makdis ve Kudüs. Kudüs, Tunç ve Demir çağlarından itibaren, Yunan, Roma, Bizans, Haçlılar, Emevi, Abbasi, Fatımi, Eyyubi, Memluk ve Osmanlı dönemlerinde ortaya çıkıp günümüze kadar uzanan üzerindeki medeniyet izlerini şahitlik etmemiz için cömertçe bizlere sunuyor.

Kadim Kudüs, ünlü surlarıyla, şekli ve tarzını en iyi muhafaza edebilen Ortaçağ ve İslam şehirlerden biri sayılmaktadır. Müslüman, Hıristiyan, Ermeni ve Yahudi mahallesi olmak üzere dört mahalleden oluşan kadim Kudüs, birçok kültürün vatanı olmuş ve bu durum şehrin mimari planlamasına, kutsal binalarına, yollarına, çarşı ve pazarlarına, dingin mahallelerine yansımıştır. Kudüs'teki mahalle gelenekleri günümüzde de halen bariz bir şekilde korunmaktadır. Bu kadim geleneği ile Kudüs, insanlık tarihinin nabzının attığı bir coğrafya olmuş ve 1982 yılında Ürdün Krallığı aracı ile tehlike altında bulunan dünya şehirleri mirası listesine eklenmiştir.

Mescid-i Aksa

Mescid-i Aksa Harem Şerif adıyla da bilinir ve çevresinde bulunan Kubbetü's-Sahra mescidini de ihtiva eder. Müslümanlar için Mekke'deki Kâbe ve Medine'deki Nebevi mescidinden sonra en kutsal üçüncü mekân olarak kabul edilir. Mescid-i Aksa 140900 metre kareye ulaşan büyük bir alana sahiptir. Mescit, binası, bahçeleri ve avlularıyla Eski şehrin beşte birini teşkil eder. Kurşunlu bir kubbeye sahip mescit Kubbetü's-Sahra'nın yanında bir ibadethane olarak Halife Velid bin Abdümalik tarafından Miladi 709 – 715 yılları arasında inşa edilmiştir. Mescidin inşası en az 6 kez tekrar edilmiştir. Az bir kısmı hariç şimdiki binadan asıl mescidin izleri kalmamıştır.

Kible Mescid-i

Kubbetü's-Sahra Mescidi

Kubbetü's-Sahra mescidi kutsal Harem-i Şerif'in bir parçası olarak Kadim Kudüs'ün Müslüman Mahallesi'nde yer almaktadır. Sahra (Kaya) Peygamberimiz Hz. Muhammed (sav)'in İsrâ ve Miraç gecesinde Mekke'den Kudüs'e gerçekleştirdiği yolculuğu ve gökyüzüne yükseldiği mekân olarak ifade edilir. Kubbetü's-Sahra aynı zamanda İslam âlemindeki en eski ve en görkemli ibadet mekânı sayılır. Miladi 7. Asrın sonlarında Emevi Halifesi Abdümelik bin Mervan tarafından inşa edilmiştir. Dışardan

Kubbetü's-Sahra

sekizgen olarak bina edilmiş mescidin altın kaplama parlak bir kubbesi vardır. Kubbetu's-Sahra mescidi, sanat eseri eşsiz bir mimarlık harikası olarak kabul edilir.

Kıyamet Kilisesi

Hıristiyanlık inancına göre Hz. İsa'nın defin ve diriliş yeri üstünde inşa edilmiştir. Hıristiyanlar için dünyadaki en kutsal kilisesidir. Kilise eski şehirde Hıristiyan Mahallesi'nde bulunmaktadır. İmparator Konstantin'in annesi Azize Helene, kiliseyi Roma döneminde yapılan bir tapınağın üstünde inşa ettirmiştir. Kilisenin birbirini takip eden nesiller boyunca değişikliğe uğramıştır. Şimdiki halini ise Miladi 12.yüzyılda Haçlılar döneminde almıştır. Çile yolunun (Haç yolu) son beş merhalesini ihtiva eden kilise, Hz. İsa'nın üzerinde çarmıha gerilmesi ile irtibatlandırılan bir kabir şapelini, gömüldüğü kutsal mezarı ve ilk defa dirilerek ortaya çıktığı Hz. Meryem'in bir şapelini de içermektedir.

Kıyamet Kilisesi

Bahçe Kabri

Bahçe Kabri, eski şehir surları dışında Şam kapısı yakınlarında yer almaktadır. Bu mekân sadeliği, güzelliği ve sakin atmosferi dolayısıyla dua ve tefekkür için tercih edilen bir yer olarak kabul edilir. Bazı Hıristiyanlar, yararlı kayadan oyulmuş mezarın yakınında dua ederek, inanan kişinin İsa Mesih'in yaşadığı çarmıha gerilme ve dirilme tecrübesinin yaşanabileceğine inanırlar. Bu mekân, İsa Mesih'in çarmıha gerilme ve defnedilmesi hakkında net bir tablo verir.

Bahçe Kabri

Çile Yolu

Hıristiyanlık inancına göre, İsa Mesih'in haçı taşıdığı esnada Antonia Kalesi'nden idama götürüldüğü yer olan kabir şapeline kadar yürüdüğü yoldur. Bu yolun anısını yaşatmak için 14 aşama kat edilir. Bu aşamalardan ikisi Antonia Kalesi'nde, yedisi Eski şehir yollarında, son 5 aşama ise Kıyamet Kilisesi'nin içinde yer almaktadır.

Zeytin Dağı

Kudüs şehrinin doğusunda ve Kadron Vadisi'nin yanında yer alır. Dağın yüksek tepesinden eski şehrin muhteşem manzarasını, doğusunda Ölü deniz ve Muab Dağları'nın harika görüntüsünü ve eşsiz gün batımını izlemek mümkündür. Zeytin dağı, Hz. İsa'nın hayatında birçok önemli olay ile irtibatlandırılır. Hıristiyanlar, Hz. İsa'nın Allah'ın ruhu ve cisme dönüşmüş kelimesi olduğuna ve buradan gökyüzüne yükseltildiğine inanırlar. Yükseliş Kilisesi yapılarak bu yerin tespiti yapılmıştır. Mesih, Kudüs şehrinin harap olacağını haber vermiş ve öğrencilerine Rabbani duayı öğretmiştir. (babamızın kilisesi) Pazar (Şaanin günü) kutsal şehre giderken şehre ağladığı (Hz. Mesih'in ağlama kilisesi) Bugün dağda büyük bir şekilde dikkati

Azize Meryem Ana Kilisesi

çeken oval altın kubbeli kuleleriyle öne çıkan Azize Meryem Ana Ortodoks Rus Kilisesi'dir.

Cismani Bahçesi (Tüm Milletler Kilisesi)

Tüm Milletler Kilisesi; Zeytin Dağı'nın eteklerinde yer alır. İlk kilise Miladi 379 yılında Bizans döneminde Hz. İsa'nın namaz kıldığı ve acı çektiği yerde inşa edildi ve bugün bilinen kutsallığını kazandı. Kilise, günümüz Kudüs'ünün en güzel kiliselerden biri sayılır. 1919 ve 1924 yılları arasında inşa edilen kilisenin inşaatına 16 devlet katkıda bulunduğu için kiliseye tüm Milletler Kilisesi adı verilmiştir.

Cismani Bahçesi'nde yaşları 2000'i bulan dünyanın en eski zeytin ağaçları bulunmaktadır. Hz İsa tarafından dua ve tefekkür için tercih edilen bir mekân olan bu bahçe, Hz İsa'nın son gecesinde etrafında dua ettiği bir kayayı da barındırır.

Zeytin Dağı Cismani Kilisesi

Meryem Ana Kabri Kilisesi

Kidron Vadisi

Zeytin Dağı ile Kudüs Şehri arasında Kidron Vadisi ayırır. Hz. İsa, kutsal perşembe akşamı da dâhil olmak üzere öğrencileriyle birlikte Cismaniye Bahçesi'ne giderken defalarca bu vadiden geçmiştir. Absalom, Yehoşafat ve Aziz Zekeriya'ya ait eski mezarlar da bu vadiye bulunur. Vadi boyunca, kıyamet günüyle sıkı bir bağ ile irtibatlandırılan Hıristiyan, Müslüman ve Yahudi mezarları uzanmaktadır.

Kidron Vadisi

Meryem Ana Kabri

Hıristiyanlığa göre Meryem Ana Kudüs'te vefat edip Kidron vadisinde defnedilmiştir. Meryem Ana kabrinin yerini göstermek ve onu gökyüzüne yükseltmek için Haçlılar, yerinde eskiden bir Bizans Katedrali olan şimdiki kiliseyi inşa etmişlerdir.

Berke Han Türbesi

Bu türbeyi, Kudüs'ü haçlı işgalinden kurtaran Harezmi komutan Emir Hüsameddin Berkehan inşa ettirmiştir. (Altın Ordu Hakanı ve Cengiz Han'ın torunu) Berkehan, M 1246 / H 644 yılında Humus'ta şehit edilip türbesine defnedilene kadar Haçlılarla savaşıma devam etmiştir. İki oğlu Bedreddin Muhammed ve Hüsameddin Kara Bey'in mezarları da buradadır. Türbe Babu's-Silsile'de bulunan Halidiye Kütüphanesi içinde yer almaktadır.

Berke Han Türbesi

Türkan Hatun Türbesi

Mescid-i Aksa harem-i şerifinin Babu's-Silsele kapısından çıkarken sağ tarafta bulunan ve Memlûklülerin Kudüs'teki mimari tarzına uygun olarak inşa edilen türbe H.753- M.1352/3 yılında Özbek Selçukay oğlu Emir Taktay'ın kızı emire Türkan Hatun adına vakfedilmiştir ve aynı yıl içerisinde Kudüs'te vefat eden Türkan Hatun buraya defnedilmiştir.

Türkan Hatun Türbesi

Tunşuk Hanım Sarayı

Tunşuk Hanım binti Abdullah El-Muzafferiye tarafından inşa edilen saray muhteşem bir yapıdır. "Daru's-Saraya" tesmiye edilen bina Osmanlı döneminde Kudüs mutasarrı arına tahsis edilmiştir. Günümüzde Daru'l-Eytam Sanat Okulu olarak kullanılmaktadır.

H. 800 M.1398 yılında vefat eden Tunşuk Hanım inşa ettiği sarayın yakınlarındaki türbesine defnedilmiştir.

Tunşuk Hanım Türbesi

El-Sit (Hanım) olarak da adlandırılan türbe günümüzde Daru'l-Eytam Müslüman Okulu'nun kuzeyinde yer almaktadır. Türbe, H. 794/1392 ile 800/1398 tarihleri arasında inşa edilmiştir.

Kanuni Sebilleri

Kanuni Sultan Süleyman, devlet adamları arasında Kudüs'e en çok önem verenydi. Takva, ihlas, bilgi, zekâ ve şehircilik sevgisiyle bilinirdi. Döneminde hayata geçirilen önemli eserlerinden birisi su projeleriydi. Özellikle de beşi Medine'de biri Mescid-i Aksa'da hayata geçirilen su sebili projeleri en önemlilerindendir. Mescid-i Aksa su sebili projesi Mimar Mehmet Çelebi en-Nakkaş idaresinde 1531-1542 yılları arasında hayata geçirilmiştir. Günümüze kadar ulaşmış bu sebiller şunlardır:

1. Sultan Havuzu Sebili
2. Vadi Yolu Sebili
3. Babu's-Silsile Sebili (Babu'l-Mahkeme Sebili): Babu's-Silsile'nin önünde dış tarafta yer alır.
4. Babu'n-Nazır Sebili: Akabetu's-Sitte yolu üzerinde Bayram Çavuş Ribatı'nın karşısında yer almaktadır.
5. Babu'l-Esbat Sebili (Hz. Meryem Sebili): Babu'l-Esbat'ın birkaç metre batısında ana caddede yar alır.

Süleyman Sebili: Babu'l-Atm Sebili): Mescid-i Aksa'nın kuzeyinde ve bugün Faysal kapısı olarak bilinen Babu'l-Atm'in sol iç tarafındadır.

Kayıtbay Sebili

Memluk sultanı İnal tarafından yaptırılan ve Sultan Kayıtbay tarafından yenilenen sebil Mescid-i Aksa harem-i şerifi içerisinde Babu'l-Mathara'nın yakınında yer almaktadır. Sebil dikdörtgen şekilli ve desenli taş kubbelidir. Üzerinde harika bitki moti eri vardır. Yapı, eşit kenarları ve ince işçiliğiyle bir sanat eseridir.

Kasım Paşa Sebili

Mescid-i Aksa harem-i şerifinin batısında Eşrefiye Medresesi'nin karşısında yer alan sebil Kanuni Sultan Süleyman dönemi Kudüs valisi Kasım Paşa tarafından 1526 yılında yaptırılmıştır. Sekiz kenarlı sebilin üstü daire şeklinde ahşap şapkalı çatıyla kaplıdır.

Süleyman Sebili Namazgâhı

Harim-i Şerif'in kuzey tarafında Süleyman Sebili arkasında ve Babu'l-Item yakınlarında bulunan bu Namazgâhın 1536-1537 yılında Kanuni Sultan Süleyman Sebili ile aynı tarihte inşa edildiği anlaşılmaktadır.

Mevlevi Camii

Hankah olan bu camiye H.995/M.1586/87 tarihinde Kudüs livası komutanı ve Osmanlı Kudüs'ü Hâkimi Hüdavendigar Bey Mevlevi tarikatı bağlıları için inşa etmiştir. Cami iki kattan

oluşmaktadır. Birinci kat Azize Agnis tarafından kilise olarak inşa edilmiş ve daha sonra camiye dönüştürülmüştür. İkinci kat ise sofilerin kalması için Osmanlı tarafından inşa edilmiş ve güzel bir minare ile taçlandırılmıştır. Açık sahanın doğusunda içlerinden bir tanesinde bir kabrin de bulunduğu bazı odalar vardır. Bugün cami dışındaki odalar aileler tarafından kullanılmaktadır.

Bayram Çavuş Mektebi

Okul; 1540-1541 yılında Kanuni Sultan Süleyman döneminde Kudüs yöneticisi Bayram Çavuş tarafından inşa edilmiştir. Çocuklara ücretsiz olarak okuma yazma eğitimi vermek amacıyla yapılan bu okulda Bayram Çavuş'un kabri de bulunmaktadır.

Haseki Sultan Tekkesi

Kanuni Sultan Süleyman'ın Rus asıllı eşi Hürrem (Haseki) Sultan tarafından 1551-1552 yılında fakirlere ve öğrencilere yemek vermek amacıyla inşa edilmiştir. Osmanlıların Kudüs'te inşa ettiği en önemli yapılardan olan tekkeye gelir olmak üzere birçok akar vakfedilmiştir.

Tekke; birer mutfak, abdesthane, makam odası ve iki fırından oluşmaktadır. Haseki Sultan Tekkesi ile Tunşuk Hanım Sarayı binasının bazı bölümleri iç içe girmiştir.

Bayram Çavuş Ribatı (Kurşunlu Medresesi)

1540-1541 yılında Kanuni Sultan Süleyman dönemi Kudüs yöneticisi Bayram Çavuş b. Mustafa tarafından inşa edilip yetimlerin barınması için vakfedilmiştir. Ribatin üst tarafında bulunan kitabeye göre emir Bayram Çavuş Kudüs'te vefat etti ve burada gömüldü. İnşasında kurşun kullanıldığı için Medrestü'l-Resasiye (Kurşunlu Medresesi) olarak ta adlandırılan ribat, Harem-i Şerife giden Nazır kapısı, Haseki Sultan Tekkesi ve Vadi yolunun kesiştiği noktada yer almaktadır.

Nakşibendi Zaviyesi

Özbek veya Buhari zaviyesi olarak da adlandırılır. Vadi mahallesinde Babu'l-Gavanim yakınlarında bulunmaktadır. Zaviyenin 14. asırda yapıldığı anlaşılmaktadır. Garipler için barınma ve Buhara, Cava ve Türkistan Müslüman fakirlerine yemek vermek amacıyla inşa edilen zaviye, Nakşibendi tarikatının kurucusu Buharalı Şeyh Muhammed Bahaeddin Nakşibendi veya müritlerinden biri tarafından yaptırıldığı tahmin edilmektedir.

“Sofi” olarak bilinen Osman El-Buhari tarafından 1616 yılında yeniden inşa ve birçok yeni oda yapıya ilave edildi. Zaviyenin

Nakşibendi Zaviyesi

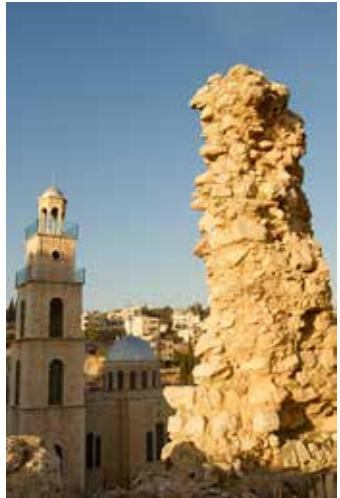
cephesinde bulunan kitabeye göre 1731 yılında Şeyh Hasan Bin Muhammed Özbekî zaviyeye mütevellî oldu ve zaviyeye ilaveler yaptı. Zaviyenin bazı şeyhleri burada gömülüdür.

Beit Anya (Ayzeriyye)

Beit Anya, Kudüs şehrinin iki mil uzağında Zeytin Dağı'nın doğu eteğinde yer almaktadır. Burası, Mesih'in sevdiği El-Aizer ve kız kardeşleri Meryem ve Merta'nın evidir. Köy, Miladi 4. yüzyıldan beri El-Aizer'e nisbetle Ayzeriye adıyla tanınmıştır. Burası Hz. İsa'nın büyük mucizesini gerçekleştirdiği, ölümler arasında El-Aizer'i diriltiği mekândır.

Pater Noster Kilisesi

BEYTÜLLAHİM ŞEHİRİ

Beytullahim; Hristiyanlar ve Müslümanlar için kutsal bir şehir ve Hz. İsa'nın doğum yeridir. Hristiyanlık inancında Hz İsa; Allah'ın ruhu ve bedene dönüşmüş halidir. Müslümanlara göre ilahi vahiy ile gönderilmiş bir peygamberdir. İsa'nın doğduğu dönemde Beytullahim Roma İmparatorluğu'nun Yahudiye eyaletine bağlı idi. Bununla birlikte bazı araştırmacılar Beytullahim'in bir yer adı değil, yıldız gibi bir gök cismi veya olayının adı olduğunu ileri sürerler. Bu iddiaya göre Beytullahim İsa'nın doğduğu yeri değil, zamanı belirtir.

Doğuş kilisesi bir Bizans kilisesidir. Kiliseyi İsa Mesih'in doğum anısını yaşatmak için (İmparator Konstantin'in annesi) azize Helena inşa etmiştir. Hristiyanlık geleneğine göre kilise Hz. İsa'nın doğduğu mağaranın üstüne M.S. ikinci yüzyılda inşa edildi ve Miladi 339 yılında açıldı.

Beytullahim'in Roma döneminde geçen uzun bir tarihi vardır. M.Ö. 14. yüzyılda Tel El-Amarna mektuplarında Beytullahim'den bahsedilmiştir. Şehrin merkezinde bulunan tepenin doğu yamacında ve Bet Sahur kentine uzanan tarım bahçelerinin ortasında Taş, Bakır, Bronz ve Demir gibi çeşitli asırlardan insan varlığının en eski kalıntıları olduğuna dair tarihi kanıtlar ortaya çıkmıştır. Belki de Demir çağındaki şehir buradaydı. Daha sonra M.Ö. 10. asırdan 8. asra kadar geçen zamanda Doğuş Kilisesi etrafına ve doğusuna, ağaçların bolladığı bölgeye, yüksek dağlık kısmın zirvesine doğru gelişmeye başladı. Bu erken dönemde kilisenin altında bulunan mağaralar kullanılıyordu. M.Ö. 700

Yılbaşı Kutlamaları

yılında şehir kısmen önemini kaybetti. Fakat Kudüs'e su kanalı yapıldıktan ve suyun bir kısmı Beytüllahim şehrine verildikten sonra Roma ve Yunan dönemlerinde yeniden önemli bir merkez haline geldi.

Hirodes dönemi sonlarında Hz. İsa'nın Beytüllahim'de doğuşu şehrin kaderini belirledi. Doğuş Kilisesi, Filistin'de inşa edilen üç kiliseden biri olarak Hristiyan İmparator Konstantin zamanında tamamlandı. Dördüncü yüzyılın sonunda Aziz Geromi Beytüllahim'de kaldı. ve Pola yardımıyla rahip ve rahibelere birer manastır inşa etti. Miladi 529 yılında doğuş kilisesi yıkıma uğradı. Daha sonra İmparator Justinyan döneminde daha geniş bir şekilde inşa edildi. Bu bina günümüze kadar ayakta kalmıştır. Kilisenin resmi, altıncı yüzyılda Madaba mozaik haritasında görülmüştür.

Doğuş Kilisesi Beytüllahim'de bulunan en önemli simgelerden biri sayılır. Hz. İsa'nın doğuşu ile ilgili kilisenin çevresinde başka önemli yerler de mevcuttur. Güney doğusunda Süt mağarası vardır. Yumuşak kireç taşından oyulmuş düzensiz bir mağaradır. Hristiyanlık geleneğine göre Hz. Meryem, Herodot'un askerlerinden gizlenerek Hz. İsa'yı bu mağarada emziriyordu. Kentin yaklaşık 2 kilometre doğusunda meleklerin çobanlara Hz. İsa'nın doğuş müjdesini verirken görüldükleri çobanların tarlası bulunur. Meleklerin görüldükleri yer ile ilgili olarak biri Katoliklere diğeri Ortodoks Rumlara mahsus olmak üzere iki rivayet vardır.

Beytüllahim'in kadim şehrinde her sene bir dizi geniş geleneksel dini etkinlik yapılır. Yılbaşı kutlama merasimleri sırasında farklı birçok dini yürüyüş yapılır. Bu yürüyüşler En-Necme Caddesi

Ömer Mescidi

boyunca uzanan hacıların yolundan geçer. Ayrıca doğuş alanı her sene Hz. İsa'nın doğum anısı münasebetiyle büyük bir kutlamaya sahne olur.

Doğuş Kilisesi

Doğuş Kilisesi; kutsal topraklarda günümüze kadar kullanılmaya devam edilen en eski kiliselerden sayılır. İlk kilise, Miladi 325 yılında Hristiyanların ilk günlerinden beri büyük bir önem verdikleri Hz. İsa'nın hayatı ile ilgili yerleri araştırmak amacıyla bir hac yolculuğu esnasında Filistin'e gelen İmparator Konstantin'in annesi Azize Helena himayesinde inşa edildi. Azize Helena, büyük bir kilise inşa etmek için bölge olarak Hz. İsa'nın geleneksel doğum mekânı olan doğuş mağarasını seçti ve Miladi 339 yılında kilisenin inşaatını tamamladı. Kilisenin içinde ana gövdenin iki yanında Hz. İsa'nın doğduğu mağaraya çıkan iki grup merdiven ve beyaz mermer tabanın üstünde Latince: "Burada Mesih bakire Meryem'den doğdu" yazılı gümüş bir yıldız vardır. Acil bir onarıma ihtiyacı olan kilise tavanının yenilenmesi için 2010 yılında bir Filistin Başkanlık komitesi oluşturuldu. 2012'de ise Doğuş Kilisesi ve merdivenleri dünya mirası listesine ilave edildi.

Doğuş Kilisesi

Doğuş Mağarası

Süt Mağarası

Geleneklere göre Süt Mağarası, Hz. Meryem'in Mısır'a kaçmadan önce Herodot'un askerlerinden gizlendiği sırada bebek İsa'yı emzirdiği yerdir. Mağara, düzensiz olarak yumuşak beyaz bir kayanın içinde oyulmuştur. Beyaz renge dönüşen kayanın üzerine Hz. Meryem'in sütünden damlaların düşmüş olduğuna inanılır. Buraya Hristiyanlar ve Müslümanlar büyük bir önem verir. Süt rengi bu beyaz kayaların şifalı olduğu ve emzirme sütünü artırdığı bilinir.

Süt Mağarası Kilisesi

Çobanların Tarlası

Çobanların Tarlası; Beytullahim'in 2 kilometre doğusundaki Bet Sahur'dadır. Bu mekân Rabbin meleğinin İsa bebeğın doğuş müjdesini vermek için çobanlara görüldüğü yerdir. Melek ile beraber birden gökyüzü askerlerinden bir topluluk Allah'ı tesbih ederek ve "yücelterde şan Allah'ındır, yeryüzünde barış ve insanlar arasında sevinç vardır" diyerek görüldü.

Çoban Tarlası Kilisesi

Aziz Theodosius Manastırı

Miladi 500 yılında Aziz Theodosius tarafından yapılmış olan bu manastır, Beytüllahim şehrinin 12 kilometre doğusunda bulunan tarihi El-Ubeydiyye beldesi batısı yakınlarında bulunmaktadır. Aziz Theodosius'un gömüldüğü mekâna beyaz duvarlı bir mağara işaret etmektedir. Hristiyanlık geleneklerine göre, Herodes'e dönmeyeceklerine dair Allah kendilerini rüyada uyardıktan sonra hekim insanlar bu manastırın mekânında istirahat etmişler.

Aziz TheodosiusManastırı

Mar Saba Manastırı

Beytullahim'in 15 kilometre doğusunda bulunan bu manastır, Kadron vadisine uzanan bir dağın tepesindeki kayanın üzerine inşa edilmiştir. İlk bakışta göze çarpan müthiş bir manzarası vardır. Rahipler burada İmparator Konstantin zamanından beri değişmeyen bir hayat tarzını muhafaza ederler. Manastır kendisine mahsus birçok geleneği halen korumaktadır. Bunların en önemlilerinden biri kadınların girişinin yasaklanmasıdır. Bu manastırı ruhbanlık yaşantısının başkanı Aziz Saba Bizans döneminde (Miladi 439-532) inşa etmiştir.

Mar Saba Manastırı

Bilal Mescidi (Rahil Kabri)

Beytullahim şehrinin kuzey girişinde Kudüs ile El-Halil arasındaki yol üzerinde bulunmaktadır. Bu küçük bina Yakub'un eşi Rahil'in geleneksel kabrini işaret eder ve bu mekân, Müslüman Hristiyan ve Yahudiler için kutsal sayılır. Günümüzde Bilal b. Rebah Mescidi ismi ile biliniyor. Mescid ve mezar Osmanlı döneminde inşa edilmiştir.

1967'den sonra bölgeyi kontrol eden İsrail yapıyı Yahudiler için dini bir mezar haline getirdi. Müslümanları buradaki dini haklarından mahrum bıraktılar.

Artas

Bu küçük köy, Beytullahim şehrinin 3 kilometre güneyinde bereketli bir vadinin içinde yer almaktadır. Köyün adı Latince cennet anlamına gelen "Hortos" kelimesinden türetilmiştir. Köy bu ismi, sahip olduğu bol bitkileri ve bereketli toprağından da almış olabilir. Artas'ta birçok kültürel ve tarihi eser var. Bunlar

Artas Manastırı

arasında bir manastır, bir kale kalıntısı, Haçlı dönemine ait bir kilise ayrıca birçok Roma, Bizans, İslam ve Bizans mevkileri sayılabilir. Artas köyünde etrafı tarımsal basamaklar ve yeşil tepelerle çevrilmiş göz alıcı kapalı Cennet Manastırı var.

Süleyman Havuzları

Süleyman havuzları, Beytüllahim şehrinin 4 kilometre güneyinde, çam ağaçlarının arasında küçük bir vadinin içinde yer almaktadır. Taştan dikdörtgen şeklinde inşa edilmiş üç büyük su deposundan oluşan havuzlar yaklaşık 160 bin metre küp su kapasitesine sahiptir. Rivayetler bu havuzları Kral Süleyman'a

Süleyman Havuzları

bağlasalar da, tarihi kesin olarak Kral Herodot dönemine uzanmaktadır. Belki de Pontius Pilatus tarafından tasarlanmıştır. Kral Süleyman'dan maksat 1520-1566 yılları arasında hüküm süren Kanuni Sultan Süleyman da olabilir. Bu havuzlarda yağmur ve pınar suları toplanır ve kanallarla vasıtası ile Beytullahim ve Kudüs'e nakledilirdi. Havuzlar, İngiliz mandası dönemine kadar çalışır durumda olmasına rağmen gördükleri zarar neticesinde bu özelliğini yitirmiştir.

Havuzlar Kalesi

Tarihi 17. yüzyıla uzanan bir Osmanlı kalesidir. Havuzun içindeki su kaynaklarını ve Kudüs ile El-Halil'i birbirine bağlayan ve hac için büyük öneme sahip olan yolu muhafaza etmek için Süleyman Havuzlarının yakınlarında inşa edilmiştir.

Bettir

Bettir köyü, Kudüs'ün yedi kilometre güneyinde Beytullahim'in altı kilometre batısında yer alır. Köyün çevresinde tarçalandırılmış tarım arazisi ve sulama sistemi vardır. Köy, insanların su kaynakları ve tarıma elverişli arazi yakınlarına yerleşmelerine tipik bir örnektir.

Köy ve çevresi, Beyt Cela'nın yanındaki Mahrur vadisinden Hasan köyüne kadar uzanan kültürel manzaraya; ayrıca geniş tarımsal taraçalara, su kaynaklarına, sulama ve zeytin sıkma sistemine, tarihi eserlere (harabeler) ve gözetleme için kullanılan zirai kulelere (bekçi kulübelerine) sahiptir.

Kudüs'ün güneyinde bulunan bu kültürel manzara, 2014 yılında Filistin'de bulunan zeytin ve üzüm toprağı olarak UNESCO dünya tarihi mirasına ilave edildi. Bölge, Filistin'in orta dağlarında, kuzeyde Nablus şehriden başlayarak güneyde El-Halil şehrine kadar uzanan kültürel dokuya esaslı bir örnek olarak kabul edilir.

El-Ferdis (Herodion) Dağı Kalesi

Beytullahim'in 6 kilometre güneydoğusunda yer alır. Bu kale, Hirodes döneminde M.Ö. 23-18 yılları arasında tepenin zirvesinde daire şeklinde yapılmıştır. İki sur ile çevrelenmiş, en büyüğünün çapı 18

Herodion

metre olan dört burcu, korunaklı odaları, büyük bir sarayın kalıntıları, tuvaletler, saklama mekânları, su toplama sarnıçları ve ayrıca küçük bir tiyatrosu vardır. Kale ayaklarının dibinde büyük bir havuz vardır. Kale, etrafını çevreleyen bölgeyi kontrol eder. Zirvesinde Ölü Deniz'in harika manzarasını seyretmek mümkündür. Tarihi rivayetler bu bölgenin Kral Hirodes'in gömüldüğü yer olduğunu anlatır.

Kral Davut Kuyuları

Bu kuyular, Beytullahim'in kuzey kısmında yer alır. Geleneksel rivayetlere göre su getirmek için Filistin'i koruyan Kral Davut'un adamlarının saldırdıkları mevkii işaret edilir.

Beyt Cela Şehri

Bu çekici şehir, Beytullahim'in 2 kilometre batısında yer alır. Eski bir Kenan şehridir. Aramice ismi "Çim Halı" demektir. İçinde dini bir merkez, birçok eski manastır ve kilise vardır. En meşhuru, dörtgen burçları ve altın kubbesi ile bilinen Aziz Nikola Kilisesi'dir. Şehrin çevresinde dini bir okulu ve kütüphanesi olan Kerimzan Manastırı yer alır. İyi şarabı ile ünlüdür. Aynı şekilde Beyt Cela nefis zeytinyağı ile de meşhurdur. Şehir, güzel manzarası olan bir tepenin eteğinde yer alır. Yazın Beytullahim ve Kudüs'ten daha serin olduğu için meşhur bir yazlık yeridir.

Cremisan Manastırı

Hızır'daki Aziz Corc Kilisesi

Aziz Corc Kilisesi, Miladi 1600 yılında inşa edilmiş ve 1912 yılında tekrar yapılmıştır. İnsanlar, ejderhanın öldürdüğü asker rahip olan Aziz Corc (Hızır)'a saygı göstermek amacıyla burayı ziyaret ederler. Kötü gözlerden sakındırmaya gücü yettiği için Aziz Corc'a hürmet edilir. İslami geleneğe göre doğduğu asıl memleketi olan Lod'u terk etmiş ve bugün kendi ismini taşıyan bu köyde kalmıştır. Her yıl Müslüman ve Hristiyanlar ortak şefaathçileri olan bu Aziz'in doğum gününü (5-6 Haziran) kutlamak ve ona has olan birçok farklı bereket için gelirler. Aziz Corc çiftçi, yolcu ve akıl hastalarına yardımcı olur. Deliler zincirle kilisenin avlusuna bağlı duvara bir halka ile bağlanır, Aziz Corc'un şefaatiyle bu delilere şifa verdiğiğine de inanılırdı.

Beyt Sahur Şehri

Bu tarihi şehir Beytullahim'in bir kilometre doğusunda yer almaktadır. Koyun sürülerinin başında sabahlayan çobanlara nisbetle "Beytu's-Seher" diye adlandırılmıştır. Birçok mağarasında Kenaniler kalmıştır. Bugün Çoban Bahçesi Ra'us Bahçesi ve Meryem Ana Kuyusu'na işaret eden birçok manastır ve kiliseye ev sahipliği yapmaktadır.

Karasal: Dağlık Çöl, Mağara ve Manastırlar

Karasal, kurak bir bölgedir. Çöllük dağlardan, aşınmış platolardan ve yüzeyi ağaçsız topraktan oluşur. Etrafı Orta Filistin dağlarının doğusunda yer alan ve Ölü Deniz'e doğru yönelen vadilerle çevrilidir. Sıcak bir bölgedir. Çok az miktarda yağmur alır(Batıdan doğuya 400 ile 150 milimetre arasında)

Eşsiz jeolojik oluşumu, canlı coğrafi konumu, kış mevsiminde sellerden meydana gelen bol suları ve vadilerinde bulunan daimi pınarları, bölgenin nadir bulunan, eşsiz bir doğaya kavuşmasına sebep olmuştur. Dünya Kuşlarının Yaşamı Örgütü bu bölgeyi kuş için yaşaması için önemli bölgelerden ve dünyanın her tarafından birçok kuş çeşidi için ana göç yollarından biri olarak kabul eder.

Karasal, kültürel mirasının zenginliği ile öne çıkar. Arkeolojik kazılar Kara'nın farklı bölümlerinde eski taş devrinden yeniçağlara kadar uzanan insan varlığını kanıtlamıştır. Bölge özellikle tarih öncesi yerleşimi ve Hariton Vadisi'nin kuzey kısmında M.Ö (100000- 10000) yıllarına kadar uzanan dönemde Irku'l-Ahmer, Ummu Kal'a ve Ummu Katfa isimleriyle tanınan üç mağaranın bulunması sebebiyle ün kazanmıştır. İçinde sular akan ve bir vadi şeklinde uzanan ağaçlı bölgeler uzun zamandır bir yerleşim yeri olarak kullanılmıştır. İnsan varlığının en eski delili –Bizans

Rahipleri Manastırı karşısındaki- Ummu Katfa Mağarası'nda bulunmuştur. Burada Filistin'in içinde ateş kullanılan en eski evi keşfedilmiştir.

Karasalı uzun tarihi boyunca göç için bir mekân olmuştur. İsa Mesih buradabulunmuş, kırk gün ve kırk gece oruç tutmuştur. Hristiyanlık dininin yayılmasından sonra bu bölgenin mağaralarında münzevi hayat başlamıştır. Bundan sonra ruhbanlık hayatı için bir merkez haline gelen bir dizi manastır bina etmişlerdir. Bölgede İslami dönem esnasında da bir dizi makam yapılmıştır. Kızıl Han ve Nebi Musa Makamı bunlardandır. Müslümanlara göre bu yerler Mekke-i Mükerrreme'ye giden hac yolunda bulunan önemli mekânlardan sayılır.

EL-HALİL ŞEHİRİ (HALILU'R-RÁHMAN)

El-Halil şehri yahut Halilu'r-Rahman; dünyada sürekli yerleşimin olduğu en eski şehirlerden biridir. Bölgede en eski yerleşim, şimdiki tarihi şehrin güneybatısında bulunan El-Rumeyda tepesinde yer almaktadır. Arkeolojik araştırmalar, tarihi bronz taş devrine (M.Ö yaklaşık 4500-3200) Emevi dönemine ulaşan birçok tabakadan meydana gelmiş yerleşim yerleri ortaya çıkarmıştır. Şehir, peygamberler İbrahim, İshak, Yakup ve eşlerinin defin yeri olarak tanınmıştır. Roma döneminde Büyük Hirodes (M.Ö 73-4) peygamberlerin kabirlerini içeren mağaranın etrafına dev bir duvar inşa etti. Haçlılar şehri işgal ettikten sonra (Miladi 1099) bu mekân kiliseye çevirdi. Daha sonra Selahaddin Eyyubi Miladi 1187 yılında şehri geri aldıktan sonra yapıyı tekrar mescide çevirdi. Selahaddin Eyyubi'nin Mısır'dan getirdiği ceviz ağacından yapılmış minber mescid mihrabının yanına konuldu. Bu minberin ağaçtan yapılmış en eski minber olduğuna inanılır.

Arap-İslam fethinden sonra El-Halil İslam'da Mekke-i Mükerrerem, Medine-i Münevvere ve Kuds-i Şerif'ten sonra dördüncü mukaddes şehir haline geldi. Dünyanın her tarafından Müslüman hacıların ziyaret ettiği bir yer oldu. Takip eden dönemde İslam devletleri yöneticileri, âlimler ve diğer Müslümanlar tarafından şehre ve Mescid-i İbrahimi'ye hürmet gösterilmiş ve mukaddes kabul edilmiştir.

Şehir, Memlûklüler döneminde (Miladi 1250-1516) daha gelişti ve tasavvuf hareketinin ünlü bir merkezi haline geldi. Haremi İbrahim'deki kabirlerin yakınlarına yüzlerce dini, İslami ve tarihi izleri günümüzde de taşıyan binalar yapıldı. El-Halil şehri, Osmanlı hâkimiyeti süresince (1517-1917) geniş bir

Harem-i İbrahimi

imar faaliyetine şahit oldu ve eski şehir şimdiki yapı sınırlarına kavuştu. Memluk tarzı mimari halen şehir planlaması üzerindeki egemenliğini sürdürüyor. El-Halil, asli şeklini muhafaza eden az sayıdaki İslami şehirden biridir. Bu durum, şehrin medeni dokusu ve mimarisıyla gözler önüne serilir – tarihi Memluk usulüne dayanan meşhur toprak ve cam çanak-çömlekleri gibi- eşsiz mesleki sanatlar şehrin mevkiini ve içindeki geleneksel hayatı güçlendiriyor.

El-Halil Eski Şehri

Filistin'in en eski şehirlerinden biridir. Çarşısı, birbirine bağlı göz alıcı kemerler, ilgi çekici mutlaka keşfedilmeyi bekleyen sokak labirentleriyle öne çıkar. İçinde bulunan Ticari yerler ve büfelerde çömlek, zeytin ağacı, el işi cem eşya, ıtır baharatlar ve kuru meyvelerden oluşan geniş bir grup eşya satılır.

Harem-i İbrahimi

Mahalli olarak Harem ismiyle bilinir. Mescid içinde ve çevresinde, İbrahim(as), İshak(as), Yakup(as) ve eşleri Sare, Lika ve Rifka'nın kabirleri bulunur.

Mahalli olarak da harem ismiyle bilinir. Harem'i İbrahim, El Halil kentinde bulunan ve içerisinde Hz. İbrahim ve eşi Sare (Hz. İshak'ın annesi), oğlu Hz. İshak ve eşi Rifka (Rebeka), onun oğlu Hz Yakup ve onun oğlu Hz. Yusuf'un kabirlerine ev sahipliği yapan bir mescit konumundadır. Bu kabirlerin gerçekliği konusunda üç dininin kutsal metinleri ve rivayetleri hem fikirdir, yani Hristiyan, Musevi ve Müslüman kaynakları ittifakla bu peygamberlerin kabirlerinin burada olduğunu doğrular. Bu hususta en önemli örnek Tevrat Bap 25'te geçen; "Abraham (İbrahim) 175 yıl yaşadıktan sonra ölüyor ve karısının (İshak'ın annesi Sare) gömüldüğü Makpela mağarasına gömülüyor." ayetidir.

Harem-i İbrahimi

Harem-i İbrahimi

İbrahim Palamudu

İbrahim (a.s)'in Palamudu El-Halil şehrinin 2 kilometre batısında yer alır. İnanışlara göre bu ağaç Hz. İbrahim efendimizin çadır kurduğu yer ile irtibatlandırılır. 1926-1928 yılları arasında yapılan kazılar tarihi Hirodes hâkimiyetindeki Roma dönemine uzanan güneybatı köşesinde bir kuyu ile birlikte bir saha ortaya çıkarmıştır. Yakın zamana kadar ziyaretçiler kendilerine şans getirmesi için palamut ağacı gövdesinin kabuğundan bir parça alırlardı. Ancak bölgeyi ve yanındaki manastırı alan Rus Ortodoks Kilisesi ağacı korumak için gövdesini çelik örgü ile kapladı.

El-Rame (Memra) Haremi

Memra, Halhul ile El-Halil arasındaki yolun ortasında yer alır. Geçtiğimiz asrın yirmili ve seksenli yılları arasında yapılan arkeolojik kazılar sırasında bölge keşfedilmiştir. Bu bölge rivayet ve dini geleneklere göre Hz. İbrahim'in kısır olan eşi Sara'nın oğlu İshak'ı doğuracağını müjdeleyen üç melek ile karşılaştığı mekândır. Aynı şekilde Hristiyan gelenekleri de buranın Hz. Yusuf ve Hz. Meryem'in bebeği İsa ile birlikte Mısır'a giderken dinlendiği mekân olduğunu işaret ediyor.

Roma döneminde Büyük Hirodes bu mekânda Adomiye tanrıları heykelleriyle birlikte (49x65 m.) ebatlarında Miladi birinci asırdan sonra Roma döneminde Filistin'in ana çarşılarından biri olmuş olan büyük bir site inşa etti. Miladi 4. Yüzyılda mekânın bahçesi içinde bir Bizans kilisesi inşa edildi ve Madaba mozaik haritasında görüldü. Aynı şekilde Orta asırlarda bu mekân yeniden kullanılmıştır. Bu mekân Filistin Turizm ve Eski Eserler Bakanlığı tarafından arkeolojik bir bahçe olarak restore edildi.

Halhul Şehri

Bu güzel ve sulak köy El-Halil şehrinin 5 kilometre kuzeyinde yer alır. Burada üzüm bağları, badem ve benzeri ağaçlar yetişir. Aynı şekilde yerli ve dünya çapında büyük miktarlarda meşhur El-Halil üzümü üretilir. İslami geleneklere göre Nebi Yunus (a.s)'ın kabrinin üzerine inşa edildiği Nebi Yunus Mescidi de eski şehrin çevresinde yer alır.

ERİHA ŞEHİRİ

Eriha şehri Kudüs'ün 36 kilometre doğusunda Amman'a giden yolda, Celil'e giden ana yolun kavşağında yer alır. Şehirde eski Eriha'yı temsil eden El-Sultan Tepesi bölgesi bulunmaktadır.

Eriha şehri dünyanın en eski ve deniz seviyesinden en alçak şehridir (deniz seviyesinin 258 metre altında) Tarihi günümüzden 10 bin yıldan daha öncesine dayanır. Şehir avcı gruplarını cezbeden ve yerleşmek için eski kalıntıları topladıkları sonra da bitki ve hayvanları evcilleştirmeye başladıkları bereketli killi toprağı ile meşhur El-Sultan Pınarı'nın çevresinde oluşmuştur. El-Sultan Pınarı, Nebi Elyesa'nın Eriha'da suları temizlediğı yer olması hasebiyle El-Yeşea Pınarı olarak da bilinir.

Eriha'nın kış mevsimindeki ılıman iklimi onu kışın tercih edilen bir merkez haline getirir. Eriha, her zaman Filistin'in diğer şehirlerinden daha sıcaktır. Şehir alçak olması ve etrafındaki dağların yüksek olması nedeniyle yazın çok sıcak olur. Toprağının bereketli ve suyunun bol olmasından dolayı önemli bir tarımsal bölgedir. Taze sebze ve meyve üretiminde dünya çapında üne sahiptir. Özellikle hurma, muz ve narenciyesi çok meşhurdur.

El-Sultan Tepesi (Eski Eriha) Dünyanın En Eski Şehri

Tel El-Sultan, Ölü Deniz'in 10 kilometre kuzeyinde, Ürdün Vadisi'nin alt kısmında yer alır. Akdeniz seviyesinin 250 metre altındadır. Yeni Taş devrine uzanan bir tarihi vardır. Eski Eriha, yeryüzünde bulunan en alçak ve en eski şehirdir. Eski şehrin enkazlarının bulunduğu tepenin alanı yaklaşık 1 dönümdür.

Eski Eriha şehrinin adı birçok tarihi kaynakta zikredilmiştir. Bölgedeki yeni kazı çalışmalarında isminin Orta Tunç çağından M.Ö. İkinci bin yılında (Kenani dönemi) bulunan "cuaran" mühürleri üzerine nakşedildiğini gösteriyor. Akabinde bölgede yapılan kazılarda medeniyet tarihinin 10 bin yıl kadar geriye uzandığı keşfedildi. Bu eserlerin en eskileri Natufi medeniyeti (M.Ö. 8-10 bin yıl) dönemine kadar uzanıyor. Bunlar, Ayn El-Sultan'ın yakın bir yerde Natufi yerleşimi bulunduğu işaret eden çakmaktaşıdan yapılmış eşyalardan oluşur. Yeni Taş devrinin en eski kalıntıları, burada içinde toprak evlerin bulunduğu küçük bir yerleşim olduğunu gösteriyor. Yerleşim dairesel olarak bir sur ve burç ile çevrelenmiştir. Bu duvar, istihkâm sistemleriyle ilgili muhafaza edilmiş en eski örnektir. Eriha, erken dönemlerde Hristiyanlığın yayılmasında önemli

bir rol oynamıştır. Yerleşim, geç Helenistik dönemden Roma dönemi başlangıcına kadar EL-Hirodiyeh sarayları olarak bilinen Ebu EL-Alayek tepeleri mevkiinde yoğunlaşmıştır. Bölgede çok amaçlı saraylar inşa edilmiştir. İdari bölge, Geç Roma dönemi ve Bizans dönemi başında yeni Eriha'ya taşındı. Eriha adı birçok tarihi kaynakta bulunmaktadır. Bunlardan biri tarihi M.Ö. 6. asra dayanan Madaba mozaik haritasıdır. Haritada Eriha, kilise ve palmiye ağaçları ile gösterilmiştir. Ayrıca Elyesa'nın nakşının da bulunduğu, Ölü deniz ve Ürdün Nehri'nin tamamını içeren harita şehrin coğrafi çevresini göstermektedir.

Yapılan arkeolojik kazılarda yeni Eriha şehrinin merkezinin birçok bölgesinde Bizans dönemi tarihine ışık tutan kalıntılar ve birçok kilise temeli bulunmuştur. El-Hasan Tepesi, Kıpti Kilisesi, Baba Aftimeos Yunan Ortodoks Kilisesi ve El-Natle Pınarı harabesi keşi eri bunlardan sadece bazılarıdır.

2010 yılında Rus Müzesi'nin inşası esnasında, Filistin Turizm ve Eski Eserler Bakanlığı ile Rusya Bilim Akademisi kontrolünde bölgede yapılan kazı çalışmalarında mimari kalıntılar, yer mozaikleri, Roma, Bizans, Emevi ve Osmanlı dönemlerine ait bir binalar dizisi bulunmuştur.

Geçtiğimiz on yıl içerisinde Filistin Eski Eserler Dairesi tarafından Roma Lasapienza Üniversitesi ve UNESCO işbirliği ile Tel EL-Sultan bölgesinde rehabilitasyon çalışmaları yapılmıştır, Halen bölgede dünyanın en eski medeniyetlerinin detayları ve yaşam tarzları görülmektedir.

Tecrübe Dağı (Krontul Manastırı)

Dağın tepesi deniz seviyesinden keskin bir şekilde 350 metreye yükselir ve Ürdün vadisinin muhteşem manzarasına bakar. Hristiyanlığın ilk günlerinde münzevi rahipler dağın doğu yamaçlarında bulunan 30-40 adet mağarada kalmışlardır.

Bu bölge, Hz. İsa'nın oruç ve derin düşünceler içinde, 40 gün 40 gecesini geçirdiği ve şeytanın sınavından geçtiği yerdir. Hz. İsa'nın kaldığı mağaranın üzerinde altıncı yüzyılda bir manastır inşa edilmiştir. Manastıra giden yol çok keskindir, fakat yürümeye değer. Bunun yanında bu kayanın yüksek yamaçlarına teleferik ile çıkmak ve etrafını çevreleyen muhteşem vadi manzarasını ve Eriha şehrini de içine alan Eriha Ovası'nı seyretmek mümkündür.

Hişam Sarayı

EL-Mefcer Harabesi adıyla bilinen Hişam Sarayı Ürdün vadisinde Eriha Şehrinin 2 kilometre kuzeyinden, Nueme vadisinin kuzey tarafında bulunmaktadır. Saray Halife Hişam bin Abdülmelik tarafından Miladi 724-743 yılları arasında inşa edilip kışlık olarak kullanılmıştır. Miladi 749 yılında yaşanan şiddetli deprem sonucu bu muhteşem saray yıkılmıştır.

1935-1946 yıllar arasında Dr. Dimitri Baramki ve İngiliz arkeolog Robert Hamilton kontrolü altında Filistin Eski Eserler Dairesi tarafından bölgede kazı ve keşif çalışmaları yapılmıştır.

Bu çalışmalar sonucunda saray merkezinin büyük kısmı keşfedilmiştir. 2006 yılında Filistin Turizm ve Eski Eserler Bakanlığı gözetiminde EL-Hamam bölgesinde kazı çalışmaları yapılmıştır. Aynı şekilde 2010-2013 yılları arasında Amerikalılar ile Filistinlilerin ortak araştırmaları sonucu sarayın kuzey kapıları keşfedilmiş ayrıca sarayın kuzey kısmında Abbasi dönemine ait eserler bulunmuştur.

Bölge; saray, sıcak su hamamını ihtiva eden bir site, mescit ve inşası tamamlanmayan bir duvarla çevirili çeşmeden oluşmaktadır. Üç ana binanın ilki ortada çadırla kapatılmış bir su havuzu ile birlikte batı tarafı boyunca ortak alanda ikame edilmiştir.

Saray, köşelerde bulunan kulelerle birlikte iki kattan oluşmaktaydı. Giriş kubbeli bir koridor ve iki tarafında bulunan oturma yerlerinden oluşuyordu. Saray Merkezi bir avlu çevrisinde planlanmış, etrafını dört kavisli revak çevreliyordu. Güney tarafında küçük bir mescit, merkezi sahanın batı revakında mozaik döşeli bekleme odasına giden bir merdiven

vardı. Bu merdiven ile yer seviyesinin altında bulunan kubbeli bir odaya veya mozaik döşemeli oturma yerlerine gidiliyor ve büyük camiye sarayın kuzey duvarına bağlıyordu.

Büyük hamam sarayın kuzey tarafında yer almakta ve doğu tarafında kubbeli bir revak, karşılama salonu, küçük duş odaları ve bir tuvaletten meydana gelmektedir. Karşılama salonu 38 renkli mozaik levha ile döşenmiştir. Hamamın güney kısmında büyük yüzme havuzu bulunmaktadır.

Divan karşılama salonunun kuzey-batı kısmında yer almakta ve duvar boyunca oturma yerlerinin bulunduğu küçük bir odadan oluşmaktadır. Zemin hayat ağacını tasvir eden güzel mozaiklerle kaplanmıştır. Saraya açık kanallarla Koruntul dağındaki El-Nuaymeh Pınarı ve El-Dyok Pınarlarından su getirilmiştir. Suyu kaynakları kurumuş olan sarayın etrafındaki vadi kanalları su barajlarının temelleri halen açıkça görülmektedir.

Filistin Ulusal Yönetimi Eriha'da yetkiyi devraldıktan sonra Filistin Eserler Dairesi, UNESCO, İtalyan İşbirliği Ofisi, ANERA ve USAID işbirliği ile bölgenin rehabilite ve restorasyonu için büyük bir program uygulamaya başladı. Bugün arkeolojik parkta yeni danışma merkezi, mozaik laboratuvarı, müze, ayrıca yeni bir köprü ve turistik yollar bulunmaktadır.

Cümbez Ağacı ve Rus Müzesi

Hristiyanlara göre Cümbez ağacı, Zaka El-Aşşar'ın Hz. İsa'yı Kudüs'e giderken izlemek amacıyla üzerine çıktığı ağaçtır. Ağaç 2010 yılından beri Rus müzesinin sınırları içerisinde yer almaktadır. 2010 yılı haziran ve eylül aylarında Rus ve Filistinliler tarafından Rus müzesinin bulunduğu yerde yapılan kazılarda bulunan kalıntılar bu müzede sergilenmektedir.

Rus araştırma grubunun çalışma alanı olan kuzey bölgesinde yapılan taramada yer mozaikleri bulunmuş, daha sonra keşif ekibi, Romen, Bizans ve Emevi dönemlerine ait bir site ve başka yer mozaikleri keşfetmiştir. Haçlı, Eyyubi, Memluk ve Osmanlı dönemlerinde bölgede yerleşimin sürdüğü anlaşılmaktadır. Burada bulunan Bizans kilisesine ait eserlerden erken Hristiyanlık döneminde Eriha'nın oynadığı büyük rol anlaşılabilir.

Ayn El-Dyuk Sinagogu

Ayn El-Dyuk Sinagogu, Nuayeme vadisinin kuzey Şeria tarafında ve Eriha'nın kuzey-batısında bulunmaktadır. 1918 yılında 1. Dünya savaşında Türkler tarafından İngiliz ordusuna karşı yapılan bir saldırı sırasında atılan bomba sonucunda ortaya çıkan kalıntılar sonucunda keşfedilmiştir. 1919 yılında yapılan kazılar, şamdanlarla süslenmiş yer mozaikleri ve Aramice nakışları ortaya çıkarmıştır.

Sinagog bir ana salon, revak ve etrafı duvarla çevrili bir sahadan oluşmaktadır. Dikdörtgen (bazilika tarzı) sahana girişler kuzey bölgesinden yapılırdı. İki revak ve bir avludan müteşekkil saha, iki sıra ve altı kolona bölünmüştür. Salonun geneli renkli, havranın koridoru ise siyah çerçeveli beyaz mozaiklerle döşenmiştir.

Filistin Turizm ve Eski Eserler Bakanlığı Kültür ve Eserler Dairesi 2002 ve 2004 yılları arasında havranın mozaik döşemelerini korumak amacıyla bir dizi restorasyon çalışması yürütmüştür.

Beyt Şehvan Mozaikleri

1936 yılında El-Sultan Tepesi'nin kuzey tarafında bir havra keşfedilmiştir. Bugün Şehvan ailesine ait evin giriş katı olarak bilinmektedir. Dikdörtgen şeklinde bir binadır. Dört sütundan oluşan iki sıra marifetiyle bir avlu ile iki revaka bölünmüştür. Binanın zemini Nebati mühendislik tasarımlarına göre mozaiklerle döşenmiştir. Zemin mozaikleri 2008 yılında bir dizi restorasyon işlemine tabi tutulmuştur.

Şeker Değirmenleri

Şeker değirmenleri, Ürdün vadisinin alt yamaçlarında (El-Sultan Tepesi'nin karşısında) bulunmaktadır. Bölgenin ismi, şeker üretimindeki önemini gösteren "şeker değirmenleri" olarak muhafaza edilmiştir. Bölgedeki değirmenler, ziyaretçilere Orta Çağda Ürdün vadisi ekonomisinin önemli bir parçası olan şekerin özel üretimini inceleme fırsatı verir.

Birçok Erken Orta Çağ kaynağında Ürdün vadisinde şeker kamışı ziraatı ve üretimde kullanılan değirmenlerden söz edilmiştir.

Miladi 1225 yılında Eriha şehri şeker kamışı ve hurması ile meşhur olduğunu gösteren evraklar vardır. Bölgede su kanalı kalıntıları, saha, değirmen, arıtma, fırın, mutfak ve depolama yerlerine bakıldığında üretimin 3 farklı aşaması görülebilir. Bunlar; su sistemi, arıtma ve tarım arazisinden oluşmaktadır.

Şeker kamışı arazide ekilip hasat edilirdi. Önce parçalanır, öğütülür ve sıkılır, sonrasında ise kaynatılırdı. Daha sonra oluşan şeker kristalleri kaldırılırdı. Değirmenler, kanallarla Krontul dağının (Tecrübe Dağı) kuzey doğu yamaçlarında bulunan Nueyme ve El-Dyuk pınarlarından gelen su ile çalışıyordu.

Kumran Harabesi

Eriha'nın 15 kilometre güneyinde, ölü denizin batı sahiline yakın bir yerde bulunmaktadır. Burası, ilk olarak 1947 yılında bölgeye mücavir bir mağaranın yanında geçisini kaybeden bir Filistinli çoban tarafından keşfedilen meşhur ölü deniz kitabelerinin bulunduğu yerdir.

Kitabeler, kitab-ı mukaddes nüshaları, muhtelif yazılar, Kumran cemaati mezhebinin tefsir ve kanunlarıyla ilgili yazıları, karanlığın çocuklarına karşı nurun çocukları savaşımdan bahseden yazılar ve Şam belgesinden oluşmaktadır. Bu yazıların tarihi M.Ö. 2. Yüzyıl ile Miladi 68 yılları arasında değişmektedir. Ancak çoğunlukla 1. yüzyıl olarak tarihlenmiştir. Bu kitabeler hakkında yapılan incelemeler, akademik alanda "Qumran Çalışmaları" olarak isimlendirilmeye başlandı. Qumran Çalışmaları bizlere Yahudilik ve Hristiyanlığın ilk dönemleri ile ilgili değerli bilgiler sunar.

Kitabelerin bulunuşundan sonra bölge ve çevresindeki mağaralarda birçok kazı çalışması yapılmıştır. Bu arkeolojik kazılar, birçok binayı ihtiva eden bir site, Kumrah harabesinde sakin olan El-Asiniye cemaatinin kullandığı tesisler, bir su sistemi, bir kütüphane, kitabe nüshaları için bir oda ve bölgenin yanında bir mezarlık ortaya çıkarmıştır.

Kumran

El-Kalt Vadisi ve Aziz Georgios Koziba Manastırı

El-Kalt vadisi bir yarık, doğal eğim ve yüksek kaya kenarlarından oluşmaktadır. Vadi, Kudüs ve Eriha arasında bulunan 45 kilometre mesafedeki tepeler boyunca uzanır. Miladi 3. Yüzyılda bu vadiye dindarlar yerleşmişlerdir. Bugün El-Kalt vadisi, özellikle kış mevsiminde bir eğlence ve dağcılık sporları merkezine dönüşmüştür. El-Kalt vadisindeki Aziz Georgios Manastırı etkileyici bir şekilde kayalardan yontulmuştur. Bina Miladi 5. veya 6. yüzyılda yapılmış, Perslerin Filistin'i istilası esnasında yıkılmıştır. Bugün mevcut olan Manastırın büyük kısmının restorasyonu 1901 yılında Yunan Ortodoks kilisesi tarafından yapılmıştır.

El-Kalt Vadisi (Aziz Georgios Manastırı)

Han El-Samiri El-Salih (Kırmızı Han)

Han El-Samiri El-Salih, Kudüs'ün 10 kilometre doğusunda, Eriha'ya giden ana yol üzerinde bulunmaktadır. Eskiden misafirlerin dinlenme yeri, günümüzde hatıralık hediyelik eşya mağazası olarak kullanılan binanın tarihi miladi 16. Yüzyılda uzanmaktadır. Burada bir bedevi çadırı içinde turistlere dondurma ikram edilir. Yolun diğer tarafında Ahd-i Cedid'deki Salih Samiri kıssası hatırasını yaşatmak için Miladi 5. Yüzyılda inşa edilen Aziz Aftimos kilisenin kalıntıları bulunmaktadır.

Nebi Musa Makamı

İslam Dinine göre Nebi Musa azim sahibi ve Kuran-ı Kerim'de adı en çok geçen peygamberlerdendir. Hristiyan ve Yahudi dinlerinde de en önemli nebilerden kabul edilir. Kudüs'e 20 kilometre uzaklıkta bulunan Nebi Musa Makamı, Selahaddin-i Eyyubi zamanından beri yıllık hac duraklarından biriydi. Eşsiz doğal manzaraya sahip bir yerde olmasıyla öne çıkan makam, Eyyubi ve Memluk dönemlerini yansıtan İslam mimarisinin

harika bir örneği sayılır. Makam, mescit, minare ve bazı odaları Miladi 1269 yılında yapılmıştır. Makama 1475 yılında peş peşe bazı binalar eklenmiştir. Osmanlı döneminde de imar faaliyetlerine devam edilmiş ve eklemeler yapılmıştır.

Ürdün Nehri

Ürdün nehri Suriye'de deniz seviyesinden 1000 metre yükseklikteki El-Şeyh dağından deniz seviyesinin 400 metre altında bulunan ölü denize kadar akar. Ortalama genişliği 30 metreye ulaşan nehrin baştan sona kadar uzunluğu 251 kilometredir. Hristiyanlara göre Hz. İsa Vaftizci Yuhanna (Hz. Yahya (as)) tarafından Ürdün nehrinde vaftiz edilmiştir. Bu zamandan beri nehir Hristiyanlar için kutsal bir yer olmuştur. Her yıl birçok hacı vaftiz olmak için nehri ziyaret eder.

Ürdün Nehri – Vaftiz

Ölü Deniz

Ölü Deniz; Tuz denizi ve Lut Gölü adlarıyla da bilinir. Ürdün Vadisi'ndeki suların yegâne toplanma yeridir. Ölü denizin uzunluğu 85, genişliği 17 kilometre ve yüzölçümü yaklaşık 677 km²dir. Deniz seviyesinin 417 metre derinliğine sahip dünyanın en alçak yeri ve ayrıca Dünya'nın en tuzlu sularındandır. Öyle ki tuz oranı Akdeniz'in on katına ulaşır. İnsanlık tarihi bakımından büyük önem taşır. Taş ve Bakır çağlarına (M.Ö. 4500-2500) uzanan bir geçmişe sahip olan bölge bulunan en eski arkeolojik kalıntılardan biridir. Kitab-ı mukaddeste zikredilmiş ve birçok Yunan, Roma, Arap ve Müslüman yazar tarafından bahse konu olmuştur

Ölü Deniz büyüleyici bir doğal bir manzaraya sahiptir. Ekolojik çeşitliliği, yarı tropikal bataklığı, engebeli toprağı, rutubetli, yarı ve çorak çöl arazisiyle göz kamaştırır. Biyoçeşitlilik için önemli bir alandır. Kerkenez gibi nesli tükenme tehlikesiyle karşı karşıya bulunan bazı nadir bitki ve hayvanlar için kadim bir yurttur. Ölü Deniz havzası, dünya kuşlarının ana göç yollarından biri olmanın yanı sıra, Orta Doğu'nun önemli kuşlarının da yetiştiği bir yurttur. Bunun yanında, Ölü Deniz zengin minerallere sahip şifalı suyunun şöhreti ve sunduğu eğlence imkanları sayesinde milyonlarca ziyaretçiyi kendine çekmektedir.

Ölü Deniz

Ölü Deniz

RAMALLAH ŞEHİRİ

Ramallah şehri Kudüs`ün 16 kilometre kuzeyinde, deniz seviyesinden 900 metre yüksekte bulunan tepelerin üzerinde yer alır. Etrafını çeviren güzel manzara nedeniyle "Filistin Gelini" olarak bilinir. Havası güzel ve serin olduğu için uzun zamandır tercih edilen bir yazlık yeridir. Haçlılar 12. yüzyılda buraya sağlam bir kale inşa etmişler. Bu kalenin kalıntıları halen El-Tira bölgesinde bulunmaktadır. Eski şehirde bu kalıntıları görmek mümkündür. Yeni şehir merkezi ise canlılığı ile dikkat çeker. Burada müzeler, sanat sergileri, tiyatrolar, bahçeler, lokantalar, çeşitli etkinlikler ve eğlence dolu bir gece hayatı vardır. Ramallah, yeni ve hızla gelişen bir şehirdir. Burada ziyaretçilere birçok hizmetler sunulur ve zaman geçirmek için keyifli mekânlar vardır. Filistin`in sayılı güzel lokantaları ve ulaşım imkanlarının fazlalığı şehri çekici kılar. Halkı misafirperver ve cana yakındır.

Ramallah Kültür Festivali'nden

Mahmut Derviş Meydanı

Berva Bahçesi ve Mahmut Derviş Müzesi

Osmanlı Mahkemesi (Adliyesi)

Yaser Arafat Kabri

Ramallah Kültür Evi

Ramallah Kültür Sarayı

El-Bireh Şehri

El-Bireh şehri Ramallah'ın ikizi sayılır. Deniz seviyesinden 900 metre yükseklikte, Filistin'in orta dağlarının merkezinde Nablus ile Kudüs arasındaki anayol üzerinde yer alır ve ticaretin güneyden kuzeye geçtiği bir noktadır. Kentin adı Kenanice su kuyusu anlamındaki "bîrûs" kelimesinden gelir. Roma döneminde ise adı kale anlamına gelen "Birta" idi. Haçlılar döneminde burada bir yerleşim yeri inşa edilmiş ve El-Muhammara «Mahumiryâ» olarak isimlendirilmiştir. Daha sonra ibadet ve secde anlamına

gelen El-Muhammara El-Kubra'ya dönüşmüştür. Haçlılar burada kendileri için bir karargâh olarak kullandıkları kale ve idari binaya (El-Kurya) ilaveten şehir merkezinde bulunan bir de kilise inşa ettiler.

Hristiyan geleneğine göre Hazreti Meryem Aziz Josef ile beraber Hz. İsa'nın kayıp olduğunu fark ettikten sonra Kudüs'ten Nasıra'ya dönerken bu şehirde dinlemişlerdir. Dinlendikleri yerde Kutsal Aile Kilisesi olarak bilinen bir haçlı kilisesi bulunmaktadır. Bu kiliseyi Papa II. Anoryus Eylül 1128 yılında resmen kutsal kabir kilisesi (Kıyamet Kilisesi) olarak tescil etmiştir. Hacı Tiyodrik'e göre 1172 yıllarında Hazreti Meryem'e ayrılmış olan ve tarihi şövalye tapınağına uzanan kilise, Eyyubi döneminde mescide dönüştürülmüştür. 1514 yılında kilisenin tavanı yıkılmış, duvarları ise Birinci Dünya Savaşına kadar belirgin bir şekilde ayakta kalmıştır. Yaklaşık ölçüleri 22x34/37 ulaşan direkler arasındaki 3 revak ile 4 avludan meydana gelen kilisenin doğu kısmı 3 yarı dairesel eğriden oluşmaktaydı. Orta kısmının önünde 2.1 metre deriliğinde yuvarlak bir köprü bulunuyordu. Duvarların kalınlığı 2.70 metre idi. Kilise içi dörtgen, dışı ise düzensiz taşlarla örülmüştü. Kilisenin ana girişinin batı kısmında olduğu halen görülmektedir.

Bitin:

Bitin şehri Kudüs'ün 14 kilometre kuzeyinde ve Ramallah'ın 5 kilometre doğusunda yer alır. Eski Beyt İl (Allah'ın evi) olarak bilinir. Şehir, Klasik (Helenist ve Roma) kaynaklarında Mısır Hâkimi Patlimus (Soter)'in özel askeri komutanı Pahidis tarafından korunaklı hale getirilmiş bir şehir olarak tasarlandı. Daha sonra Romalılara karşı isyan esnasında imparator Fespasyanus tarafından yıkılmıştır.

1934- 1960 yılları arasında William Olbright ve James Kilso tarafından Amerikan Okulu'nun Doğu Araştırmaları gözetiminde Bitin Tepesi mevkiinde arkeolojik kazılar başlatılmıştır. Burada bulunan en eski eserler Bronz Çağına M.Ö. yaklaşık 2100'a dayanır. Helenist, Roma, Bizans, İslam Arap, Memluk ve Geç Osmanlı döneminden günümüze kadar bu şehirde yerleşim vardı.

2011- 2016 yıllar arasında Filisin Japonya ortaklığı ve Filistin Turizm ve Eski Eserler Bakanlığı Eski Eserler ve Kültürel Miras Dairesi ile Japon Kio Üniversitesi işbirliğinde Bitin'de bir tarama ve arkeolojik kazı çalışması yapılmıştır. Kazılar Bitin'deki yerel örgütler ve Japon Kio Üniversitesi gözetimi altında tamamlanmıştır. Tarama çalışmaları esnasında burada yer alan

tepe, kale, su sistemi, kültürel ve doğal manzara gibi eski eserlerin temel özelliklerini gösteren haritalar çizildi. Bitin Kalesi'nin, kare taşlarla inşa edilen Bizans Manastırı'nın yerinde olduğu sanılıyor. Kale, iyi inşa edilmiş üçgen şeklindeki bir girişten ve güzel renkli mozaiklerle döşenmiş odalardan meydana geliyor. İki kattan oluşan kalenin bir kapısı, merkezi bir sahası ve duvarlarla çevrili bir kuyusu vardır. Muhafaza edilmiş olan zemin mozaik parçaları geometrik ve üzüm salkımı gibi bitkisel moti erle süslenmiştir. Batı bölgesinde kalenin batı kapısının yanında yapılan kazılar sonucunda yapının ilk aşamalarını temsil eden fayans döşeli avlular bulunmuştur. İnşaatta kullanılan malzemeler ve inşaat teknikleri kalenin Bizans dönemine (Miladi 4. Yüzyıl) ait olduğunu gösteriyor. Memluk döneminden önce defalarca yenilenmiştir. Bu arkeolojik kazılarının önemli sonuçlardan biri de Bitin beldesinin Memluk döneminde tanınmış olmasıdır. Bitin, medeniyet ve tarihi eserler bakımından canlı bir müze sayılır. Filistin`in önemli bir turistik mekanı olabilecek birçok potansiyeli barındırır.

Taybe

Bu güzel şehir Ramallah'ın 12 kilometre kuzeydoğusunda çöl karası, Ürdün vadisi, Eriha ve Ölü denize bakan yüksek bir bölgede bulunmaktadır. Tarihi ve kültürü zengin bir şehirdir. Şehrin doğusunda Hızır Kilisesi (Aziz George) adıyla bilinen bir Bizans kilisesine ait izler hala kendini göstermekte. Ayrıca yapının içinde iyi durumda olan iki mescit, giriş revakı, merdiven, zemin mozaikleri parçaları ve vaftiz teknesi bulunuyor. Bu kilise Miladi 12. yüzyılda Haçlılar tarafından tekrar inşa edilmiştir. 2012 yılında Filistin Eski Eserler Dairesi tarafından, Bizans ve Erken İslam dönemine ait bir mezarlık keşfedildi. Beldenin meydanı yapılan restorasyon çalışmaları sonucu hizmete girdi ve içinde her sene Ekim ayında bir festival düzenlenmektedir.

Hızır Kilisesi (Aziz George) – Taybe

Abud

Abud; Kudüs`ün 30 kilometre kuzey batısında, Cifne (Cufna) ile Rasulayn`i (Antipatris) birbirine bağlayan Roma anayolu üzerinde bulunmaktadır. Beldenin birçok yerinde yapılan arkeolojik tarama, Roma döneminden günümüze kadar gelen uzun bir dönem boyunca bölgede yerleşimin var olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bölgede Roma, Bizans, Haçlılar, Eyyubi, Memluk ve Osmanlı dönemine ait kalıntılar bulunmaktadır. Bunların en belirgin olanlarından biri beldenin 2 kilometre batısında El-Makati bölgesinde bulunan renkli kaya kabirleridir. Abud, Haçlılar döneminde Azize Maria Kalesi olarak biliniyordu. Haçlı kaynaklarında (M.S.12yy) bölgeden Azize Meryem (St. Mari) Köyü olarak bahsedilmiştir. Bu köyü Baldwin Merabel, Miladi 1167 yılında Frenk Hastanesi`ne satmıştır. 1176 yılında köyün dörtte biri Kudüs`te bulunan hastalara eklemek için tahsis edilmiştir. Bu dönem zarfında ayin merasimi yazmalarında üç Süryani rahibin köklerinin Abud beldesine uzandığı zikredilmiştir. Onlardan bir 1030 yılından sonra Abud ile Abu Meşal Manasırı (Balfur) arasında Kevkeb Manastırını inşa eden İlyas`tır. Yakup El-Hamavi, ortaçağın sonlarında (Miladi 14. Yüzyıl) Abud beldesini, Kudüs`ün yanında küçük bir köy olarak anlatmıştır. Miladi 16. yüzyıl sonunda Osmanlı belgelerinde de Abud beldesi Ramla`nın bir parçası olarak zikredilmiştir. Günümüzde Beni Zeyd bölgesinin bir parçasıdır. İçinde ve çevresinde tarihi Bizans`a ve Orta Çağ`a dayanan yıkık birçok kilise bulunmuştur. Bunlar; Aziz Ubadya Kilisesi, Azize Anastasya Kilisesi veya Manastırı, Azize Barbara Kilisesi, Aziz Theodoros Kilisesi ve Meryem Ana Kilisesi`dir.

Abudiye Azize Meryem Kilisesi

Kilise eski şehrin ortasında bulunmakta ve sağlam kaynaklara göre, Haçlılar döneminde köyün adının Santa Maria Kalesi olarak değiştirilerek Azize Meryem`e adandığından bahsedilmektedir. Güney koridorundaki revakta bulunan Aramice kitabe, Hicri 450/Miladi 1058 yılında Fatımiler döneminde yenilenen kilisenin kurucusuna işaret eder. Yerel halkın inanışına göre Hz. İsa Nasıra`ya giderken Yahudiler ve Samiriler arasındaki düşmanlık sebebiyle Samira`ya uğramaktan çekinerek buradan geçmiştir. Bu kilise mucizeleriyle tanınmıştır. Bundan dolayı Abut kiliseleri arasında seçkin bir yere sahiptir. Hristiyanlar, Filistin`den ve Ürdün`den özellikle yılbaşında Meryem Ana`dan bereket almak ve ona adaklar sunmak için 28 Ağustos tarihinde buraya gelirler.

Nebi Samuel Köyü - Nebi Samuel Mezarı

Bu köy bir dağın zirvesinde, deniz seviyesinin 890 metre yüksekliğinde, Kudüs`ün 4 kilometre kuzeyinde yer alır. Köyün ismini aldığı Samuel Peygamber`in mezarı bu köydedir. Köy önemli bu önemli yadigarı temsil eden bir mescidin etrafında kurulmuştur. Mescidin minaresinden Kudüs dağlarının manzarasını seyretmek mümkündür.Yapı, büyük burçları olan bir mescit ile üzeri kumaşla kaplı Nebi Samuel kabrini içeren bir bodrumdan oluşuyor.

Bizans döneminde Nebi Samuel`de bir manastır inşa edilmiştir. Manastır Kudüs`e giden Hristiyan hacılar için bir durak mahiyeti taşıyordu. Onarımı ve genişletilmesi İmparator Birinci Justinyan döneminde Miladi altıncı yüzyılda yapılmıştır.

El-Cib

El-Cib köyü, deniz seviyesinin 730 metre yüksekliğinde ve Nebi Samuel Köyü`nün birkaç kilometre kuzeyine düşer. Bu büyüleyici köy, tepe zirvesi anlamına gelen eski Kenan şehri "Ceb'un"un yeridir. Frenk ve Romalılar tarafından bu şehre Cabun diye işaret edilmiştir. Üzerinde 3 adet Sami harfi "cim, be, nun" nakşedilmiş olan 56 adet küp kulpunun bulunduğu kazılar bunu teyit etmiştir.

El-Cib "Ceb'un" Miladi 7. asırda içki üretimi ile ünlüydü. Bölgede yapılan kazılar her biri 42 varil içki depolama kapasitesine sahip 63 mahzen ortaya çıkardı. Bu tepe tarım arazisi olarak kullanılan güzel ovaların ortasında bulunmaktadır. Yapılan diğer ilgi çekici keşi e de çok iyi şekilde muhafaza edilmiş eski bir su sistemi bulundu. Tarihi M.Ö. 12. veya 11. yüzyıla dayanan bu sistem su havuzuna ve surların dışındaki bir pınara ulaşımı sağlayan sert kayalardan oyulmuş 79 basamaklı spiral merdivenli bir kuyu içermektedir. Sistem, kuşatma zamanlarında saldırganların suya ulaşmasını önlüyorken aynı zamanda köy sakinlerinin sudan faydalanmasını sağlamaktaydı.

El-Nasba Tepesi

Bu tepe, El-Bireh şehrinin güney girişinde, Kudüs şehrinin 14 kilometre kuzeybatısında, Nablus ve Kudüs`ü birbirine bağlayan eski yolun yakınlarında bulunmaktadır. Bakır Taş çağının sonlarında ve Bronz çağının başında bu tepede yerleşim görülmüştür. Sonrasında terk edilen bölgede demir çağının başından yani M.Ö. 8. ve 9. Asırdan itibaren tekrar yerleşime açılmıştır. Tepe, savunma duvarı ve dev bir kapı ile çevrildi. Bölgede Helenist ve Roma döneminde yerleşim olduğuna dair kanıtlar da mevcuttur. Gözetleme kuleleri, fırınlar ve az

sayıda ev ve bahçe kalıntısı burada tarımsal yerleşimin olması ihtimalini arttırmaktadır. Arkeolojik kazılar, çömlek parçaları, eski paralar ve küçük buluntular ortaya çıkarmıştır. Bölgenin surları dışında Bizans mezarları bulunmasına ve bu mezarlığı batısında bulunan Bizans Kilisesi zemininin keşfedilmesine rağmen sonraki dönemde tepede bir yerleşime rastlanmadı.

Birzeit Beldesi:

Birzeit Beldesi, Ramallah'ın 10 kilometre kuzeyinde dağlık tepeler üstünde bulunmaktadır. Yunan ve Roma döneminde Birzetto olarak bilinirdi. Bölgede ilk yerleşim Bronz çağında olmuştur. Şehrin kuzeyindeki Erras tepesi mevkii de bunu ispatlar niteliktedir. Aynı şekilde Birzeit harabesi adıyla bilinen bölgede yapılan arkeolojik çalışmalar Demir Çağı ve Yunan döneminde kalıcı bir şekilde yerleşim olduğunu göstermektedir. Memluk ve Osmanlı dönemlerinde de şehrin ortasında binalar inşa edilmiştir. Bugün Birzeit, 1924'te kurulan ve Filistin'in en eski üniversitesi olan Birzeit Üniversitesi'ne ev sahipliği yapmaktadır.

Birzeit Üniversitesi

Cifna

Cifna, Birzeit yakınlarında bulunan manzarası büyüleyici, küçük ve sakin bir köydür. Eskiden önemli bir Roma ve Bizans şehri olan Cifna, Yusufus ismi ile tanınıyordu. Miladi 1. YY'da bölgesine başkentlik yaptı. Günümüzde ise Cifna, içinde çeşitli kafe, bar ve açık hava lokantalarının bulunduğu meşhur bir yazlık görünümündedir.

Ayn Kinya Doğa Koruma Alanı

Bu doğa koruma alanı Ramallah'ın 7 kilometre kuzeybatısında bulunmakta ve ismini içinde bulunan doğal kaynaktan almaktadır. İhtiva ettiği çeşitli kuş, hayvan ve yabani bitki gruplarından dolayı gezi ve uzun mesafe yürüyüşleri için harika bir mekândır.

NABLUS ŞEHİRİ

Nablus; Miladi 72 yılında Flafios sülalesinden Roma imparatorları tarafından kurulmuş ve Niyapolis ya da yeni şehir adıyla tanınmıştır. Balata tepesinin yaklaşık 2 kilometre uzağında Cerzim dağının kuzey yamacına yerleşmiştir. Erken vakitte Miladi 6. asırda Madaba haritasında Roma şehri olarak gösterilmiştir. Yıllar sonra Yunanca aslından halen kullanılmakta olan Nablus'a dönüşen şehrin adı, Roma imparatorları (Domityan, Markos, Orilyos) döneminde basılan ilk metal para üzerine kendine yer bulmuştur. Miladi 2. asırda içinde at yarışı meydanı, açık ve kapalı tiyatro ve diğer önemli mimari projelerin inşa edildiği önemli bir merkez haline gelmiştir.

Antonyos Byos döneminde Cerzim dağının üzerinde Ziyos tanrısına adanan Roma tapınağı inşa edilmiş ve Niyapolis şehir Arap Filip döneminde Romalıların idari şehrine haline gelmiştir. Bizans döneminde şehir çok gelişti ve kardinallerin karargâhı haline geldi. Miladi 494 yılında İmparator Zino döneminde Cerzim dağının zirvesinde dev bir kilise inşa edildi ve Meryem Ana'ya adandı. İmparator Justinyan (Miladi 530) etrafında

Nablus

burçlarla çevrili bir duvar inşa ederek bu kiliseyi sağlamlaştırdı. Şehrin resmi ve planları (Ürdün'de bulunan) Madaba mozaik haritası üzerinde mevcuttur. Ancak şehrin surları ve burçlarının parçalarının yer aldığı bazı ayrıntılar net şekilde görünmesine rağmen resmin geneli büyük bir zarar görmüştür. Şehrin, doğudan batıya uzanan sütunlu bir caddesi vardır. Kuzeyden güneye doğru uzanan kısa caddelerden biri ile kesiştiği görülür. Madaba haritası üzerinde görünen ve kuzeydoğuda bulunan büyük kilise belki de Bizans Niyapolis Katedralini temsil etmektedir.

Nablus şehri, Miladi Yedinci yüzyılın ilk yarısında Arap Emevileri tarafından fethedildi. Bu gelişmiş şehir, Miladi 750-661 yılları arasında Şam Emevi Hilafetinin merkezi olduğunda Şam eyaletine bağlanmıştır. 10. Asrın başından beri Nablus, küçük Şam olarak tanınır. Nablus eski şehir Emevi hakimiyeti ve sonrasında büyük yıkıma sebep veren bir dizi depremle yüzleşti. Nablus eski şehrinin yedi mahallesi, Filistin'in mamur bölgelerinin geleneksel mimari tarzını yansıtan seçkin örnekler sergiler. Şehir merkezi, canlı pazarı, güzel camileri, Türk hamamları ve geleneksel sabun fabrikaları görülmeye değerdir. 18 asrın sonunda şehir genişleyerek asıl surlarının dışına çıkmaya

Nablus Künefesı

başladı. Günümüzde Nablus, Filistin'in kuzey bölgesinde ticari, sanayi ve tarımsal bir merkez sayılır ve zeytinyağından üretilen sabunu, özel işlenmiş altın takıları ve geleneksel tatlılarıyla meşhurdur. Nablus, Filistin'de künefe yenilebilecek en iyi yerdir denilebilir. Künefe peynir, un ve simitten yapılan, içine bir çeşit çiçek suyu eklenen bir tatlı türüdür.

Nablus Sabunu

Balata Tepesi

Balata Tepesi, birçok eski kaynakta yer alan Kenan Şekimi beldesi olarak da bilinir. Tarihi, M.Ö. ikinci ve birinci bin yıla dayanan birçok eski yazında zikredilir, Nablus yakınlarında Cerzim ile İbal dağları arasında yer alır.

Kuzey ile güneyi, doğu ile batıyı birbirine bağlayan ana yolların kesişim noktasında bulunan Balata Tepesi, tüm tarihi boyunca

Tel Balata

Tel Balata

Filistin'in bir ulaşım merkezi konumundaydı.

Balata Tepesi, deniz seviyesinden 500 metre yüksekliğindeki çevresinden 20 metre yukarıda yer alır. Bu yükseklik, Balata köyü ve mücavir vadinin aşağı bölgesinden geçer. Birçok su kaynağına ve bol tarımsal ürün yetişmesini sağlayan bereketli yağmurlara sahip olmasından dolayı beldeye "Filistin'in taçsız kraliçesi" adı verilir.

Yapılan kazılar bölgenin çok eskilere giden tarihini ortaya çıkarmıştır. Bu durum Filistin'in M.Ö. 2000 yılına kadar dayanan tarihi ile çok önemli bir medeniyet merkezi olduğunu gösterir. Bölgede şimdiye kadar bulunan eserlerden halk tarafından

kullanılan ilgi çekici müstahkem mabedin yanı sıra; iki kocaman kapı, dev şehir surları, hükümdar sarayı, ayrıca özel küçük bir mabet, bekçi odası, idari bina, yaşam ve yemek pişirme mekânları bulundu. Bölge, 2010 ve 2012 yılları arasında Filistin Eski Eserler Dairesi, Leiden Üniversitesi ve UNESCO tarafından yapılan ortak bir proje ile arkeolojik park olarak onarıldı.

Cerzim Dağı

Cerzim dağı veya Tur dağı binlerce yıldır Samiriler'e atı a mukaddes bir dağ olarak bilinir. Dağ, üç zirveden oluşur; ana zirve, batıda geniş ve düz diğer bir tepe ve kuzeyde El-Res tepesi. Geleneklere göre şeriatın indirildiği dağ olarak kabul edilir. Samiriler Cerzim dağının kutsiyet bakımından Kudüs mabedi ile rekabet ettiğini iddia ederler. Onlara göre bu dağın zirvesinde Hz. İbrahim'in oğlu İshak'ı üzerinde kurban ettiği bir kaya vardır.

Filistin toplumunun bir parçasını temsil eden ve sayıları birkaç yüzden oluşan Samiriler'in inancına göre (Yahudilere ait) gerçek tapınak Cerzim dağının zirvesindedir ve Yuşa bin Nun'un mukaddes topraklarda inşa ettiği ilk binadır. Dağın zirvesinde yapılan arkeolojik kazılar, tapınağın M. Ö. 2. asrın başında ayakta olduğunu göstermiştir. Aynı şekilde dağın zirvesinde tapınağa yakın büyük bir yerleşim inşa edilmiş olduğu görülür. Arkeolojik kazılar, Helenist, Roma, Bizans ve İslami dönemlerde her zaman sürekli olmasa bile bölgede yerleşimin olduğunu ortaya çıkarmıştır. Dağın ana zirvesinde bulunan diğer tarihi eserler; muhkem bir kale, döşenmiş bir tapınak, devasa istihkâmlar, sağlam duvarlar, kapılar ve etrafını yerleşim yerlerinin çeviren odalardan oluşmaktadır. Bu tarihi kanıtların M.Ö. 128 yılları civarında yıkılan Helenist döneme ait Samiri beldesini temsil etme olasılığı vardır. Miladi 2. Asırda Nablus şehrine bakan El-Res tepesinin kuzey tarafında Ziyos tapınağı inşa edilmesine rağmen dağın ana zirvesinin Erken Roma döneminde terk edildiği görülmektedir.

Dağın ana zirvesinde Miladi 484 yılında İmparator Zino tarafından Hz. Meryem'e adanan sekizgen şeklinde büyük bir kilise inşa edildi. Daha sonra bu kilise kaleye dönüştürüldü ve İmparator Justinyan tarafından sağlamlaştırıldı. Samiriler, dağın zirvesinde kilise bulunmasından dolayı haklarının kısıtlandığını düşünürler. Bu düşünce Miladi 529 yılında Samiriler'in isyanı ile sonuçlandı. Miladi 8. Asırda dağın zirvesi kiliseden arındırıldı ve 9. Asırda kale yıkıldı. Miladi 16. Asırda Şeyh Ganim için yıkılan kilisenin doğu köşesinde İslam mezarlığı yapıldı.

Cerzım Dağı

Cerzim dağı halen Samiri taifesi için dini bir merkezdir. Samiri köyü dağ zirvesinin altında kalır ve bugün içinde bir müze vardır. Her yıl birçok ziyaretçi dağın etrafından zirveye doğru yürüyen kutlama alayını izlemek için gelir. Bu alay, binlerce yıldır Samiri inanış ve geleneğin önemli bir parçasını temsil eder.

Hamam Kuyusu

Hamam kuyusu, Cerzim dağının kuzeybatısının yüksek yamacında, El-Res tepesinin bir kilometre batısında, dağın kuzey ayırımında yer almakta ve Nablus şehrinin batı kısmına bakmaktadır. Hamam kuyusu deniz seviyesinden 750 metre yüksekliktedir ve aşağıdaki vadiyi gören harika bir manzaraya sahiptir.

Alanda küçük bir manastır kompleksi ile bir ana kapı, hayvanlar için bir ahır, bir avlu, bir su havuzu ve bir dua odası ve bir de toplantı salonu görünür. Bölge, büyük taşlardan yapılmış bir duvarla çevrilmiştir. Ana su kuyusunun kilise kompleksi çatısında biriken sularla dolduğu görülmektedir.

Miladi 5. yüzyılın sonları ile 6. yüzyılın başlarında manastırın inşasından sonra bu bölgede ilk kez başlayan yerleşim, Eyyubiler döneminde yenilenmiştir. Alanda bulunan üç kitabe bunu kanıtlamaktadır. İlk kitabenin muhafaza edilen parçasında: «Askerlerin kurtuluşu için», İkinci kitabede «Ey Rab İsa Mesih, İsa'nın sevenlerine rahatlık ver», üçüncü kitabede ise: «Mesih'i seven, İzuşyos, Micalos ve Procopias'un kurtuluşu için bir adaktır.» ifadeleri yazılıdır. Üçüncü kitabede anılan isimler, kiliseye iyilik yapan üç kardeşlerdir.

Sebastiya

Sebastiya, Nablus'un 10 kilometre kuzeybatısında iki tarihi ana yolun kesiştiği noktada yer almaktadır. Bu yollardan biri Nablus'tan Cenin'e giden kuzey yolu diğeri ise Ürdün Vadisi'nden Akdeniz kıyısına giden batı yoludur. Sebastiya bulunduğu alanı çevreleyen tarım arazilerine harika bir manzara sunmaktadır.2. Demir Çağında Sebastiya bölgesel başkentti. Yunan ve Roma dönemlerinde de ise başat bir medeniyet merkeziydi. Filistin'de yerleşim olan en eski yerlerinden biridir ve halen ilk adıyla bilinir. Bu

Sebastiya

Sebastiya – Roma Anfi tiyatrosu

Sebastiya – Sütunlar Caddesi

anlamda, bölgede var olan medeniyetin sürekliliğini görülebilir. Hıristiyan ve Müslüman inancı, Yuhanna El-Mi'midan'ın (Hz. Yahya) mezarının burada bulunduğunu söyler.

Bu bölge, ilki 1908 ve 1910 yılları arasında Harvard Üniversitesi, sonuncusu ise 1994 yılında Filistin Eski Eserleri Dairesi tarafından gerçekleştirilen bir dizi kazı çalışmasına ev sahipliği yapmıştır. Bu kazılar, şehrin Demir Çağına ait kısmını ortaya çıkardı. Kraliyet Sarayı kompleksi ve merkezi bir saha bu alanda bulunmaktadır. Büyük keşi erden biri de tarihi M.Ö. 8 ve 9. yüzyıla dayanan toplu fildişi parçalarının bulunmasıdır.

Sebastiya, İkinci Demir çağında bölgesel bir başkent olarak öne çıkar. M.Ö. 722 yılında İkinci Sarcun döneminde Süryanilerin eline geçtikten sonra Filistin'de Süryanilerin önemli bir merkezi olmuştur. Daha sonra Perslerin hâkimiyetine girdi ve Filistin'in orta kıtasının başkenti olarak kaldı. M.Ö. 332 yılında Büyük İskender şehri işgal etti ve çevresine yüksek (Al-Akropolis) surlar ve dairesel kuleler inşa etti. Miladi 63 yılında şehir Suriye'nin bir parçası oldu. Daha sonra İmparator Ağustos şehri Herods'a verdi ve Herods da onun onuruna şehrin adını Sebastya yaptı (Sebastos Yunancada Ağustos demektir). Miladi 299 yılında İmparator Safiros şehri "Kolonya" haline getirdi. Roma döneminde şehrin duvarı, giriş kapısı, 600 sütunlu yol, genel saha, tiyatro, Ağustos tapınağı, spor oyun alanı, su kanalı ve mezarlıkları içeren büyük bir mimari faaliyetler serisi hayata geçirilmiştir.

Sebastiya Bizans döneminde piskoposların genel karargâhı idi. Yüksek şehrin (Al-Akropolis) güney yamacında Yuhanna Al-Mimidan'a (Yahya a.s) adanan ve tarihi Bizans dönemine uzanan bir kilise inşa edildi. Aziz Yuhanna onuruna eski köyün ortasında bir kilise daha yapıldı. Kilisenin temellerinin Bizans dönemine ait olduğu ve Haçlılar döneminde yeniden inşa edildiği sanılmaktadır. Daha sonra üzerine Hz. Yahya Aleyhisselam (Yuhanna El-Mimidan) onuruna bir cami inşa edildi.

Yakup Kuyusu Kilisesi

Bugün Sebastiya beldesi, tarihi, kültürel ve doğal manzarasının yanı sıra sahip olduğu eserler sebebiyle de Filistin’de ilgi çekici bir turistik noktaya dönmüştür. Beldenin tarihi merkezinde bir dizi restorasyon çalışması yapılmıştır. Bu kapsamda Nebi Yahya (a.s) Camii ve Makamı, Aziz Yuhanna Al-Mimidan Katedrali, Büyük Roma mezarı, zeytin sıkma tesisi, Al- Kayid Sarayı, eski binalar ve turistik yol restorasyona tabii tutulmuş ve ziyaretçilerin hizmetine sunulmuştur.

Yakup Kuyusu

Kuyu; Balata köyüne ve Cerzim dağının doğu yamaçlarına yakın bir yerde bulunmaktadır, ziyaretçi ve hacıların uğrak yeridir. Kuyunun üzerinde bir Bizans kilisesi inşa edilmiş sonra yıkılmıştır. Kitabı Mukaddes’te geçen Hz. İsa ile Samiri kadının karşılaşması hikâyesi anısına Haçlılar tarafından yeniden onarılmıştır. Bugün Yakup kuyusu duvarlarla çevrili Rum Ortodoks Manastırı kompleksi içinde bulunmaktadır.

Yusuf Kabri

Yakup kuyusuna yakın bir yerde bulunmaktadır. İnanışa göre burası Yusuf kabrinin özel yeridir. Osmanlı döneminde kabrin üzerine beyaz bir kubbesi ve kibleye bakan bir mihrabı olan bir makam yapılmıştır. Balata beldesi sakinleri tarafından makamın mevcut iki odasına çocuklarının eğitimi için okul olarak kullandıkları bir bölüm daha ilave edilmiştir. Nabluslular ve özellikle orada adaklarını yerine getiren ve bereketinden faydalanmak için içinde mevlit okuyanlar için makam, önceden olduğu gibi halen kutsal bir yerdir. Ancak bazıları bu kabrin Balata beldesinde oturmuş şeyhlerden biri olan Şeyh Yusuf Devikat’a ait kabir olduğuna inanırlar.

Nebi Yahya Mescidi

CENİN ŞEHİRİ

Cenin; Nablus şehrinin 43 kilometre kuzeyinde, Nablus ile Hayfa arasındaki eski ticaret yolunun üzerinde bulunur. Balaama Vadisi, Merç Bin Amir ve Alçun Deresi yolundan ulaşılan şehrin deniz seviyesinden yüksekliği yaklaşık 100 - 250 metredir. Cenin ismi, bölgede çokça bulunan pınarlara işaretle Ayn Cinim isminden türetilmiştir.

Cenin, tarihi M.Ö.14.Yüzyıl'a kadar uzanan ve Mısır'da bulunan Teli Al Amarna mektuplarında Cina ismi ile biliniyordu. Cenin, Roma döneminde Cina, Haçlılar döneminde de Büyük Cirin olarak adlandırılmıştır. Bugün Cenin güzelliği ile nefes kesen bir şehirdir. Şehrin etrafı, eteklerinde keçiboynuzu, incir ve hurma bahçelerinin bulunduğu tepeler ile sarılmıştır. Tarım ürünleri, meyve ve sebzesi ile ünlüdür.

Fatma Hatun Mescidi

Barkin: On Cüzamlı Şifa Kilisesi

Barkin köyü Cenin şehrinin 5 kilometre batısında, Araba Deresi'nin kuzeyinde yer alır. Birçok tarihi kaynakta bu köyden bahsedilmiştir. 16. Yüzyılda küçük bir köy olarak zikredilmiştir. Köy ile alakalı arkeolojik araştırmalarda Erken, Orta ve Geç Bronz çağlarının yanı sıra, Demir Çağı, Roma, Bizans, Emevi, Eyyubi, Memluk ve erken Osmanlı çağlarını da kapsayan birçok kanıt bulunmuştur.

Aziz Jawargios Kilisesi, köyün tarihi merkezinin kuzey yamacında (El-Hızır) yer almaktadır. Aynı zamanda Barkin

Vadisine bakan kilise, Yunan Ortodoks Mezhebine bağlıdır. Kilise hem Müslümanlar hem Hıristiyanlarca için kutsal olan Aziz George'a (El-Hızır) adanmıştır. Kilisenin ilk sistematik araştırması Filistin Eski Eserler Dairesi tarafından 1997 yılında yapılmıştır. Bu araştırmaya göre kilisenin tarihi dört ana mimari aşamaya ayrılabilir; Roma dönemine ait bir kuyu içinde yapılmış olan Mağara (Al Kahf) Kilisesi bölgedeki ilk kilisedir. Mağara ve kilise Bizans döneminin eski eserleri olarak tespit edilmiştir. Altıncı ve dokuzuncu yüzyıl arasındaki dönemde mağaranın önüne ikinci aşama olarak bir kilise inşa edilmiş ve bu kilise Haçlı ve Osmanlı dönemi belgelerinde tarif edilmiştir. Miladi on sekizinci yüzyılda inşa edilmiş olan Mağara Kilisesi, mağara, ana salon ve kilise nefinden oluşmaktadır.

Yeni Ahit`te zikredilen on cüzzamlı kıssası ile Barkin`de bulunan Aziz George Kilisesi arasında bağlantı kurulur. Hıristiyan geleneğine (Luka 11: 17-19) göre, Hz. İsa Aleyhisselâm Celil şehrine giderken girdiği köyde yardım isteyen on cüzzamlıyı mucizevi bir şekilde iyileştirmiştir. Bu nedenle kilise çevrede On Cüzzamlı Kilisesi olarak bilinir.

Barkin Kilisesi

Taanek Tepesi

Tepenin üst yüzeyi armut tanesine benzer ve yaklaşık 14 dönüm yüzölçümüne sahiptir. Marc İbn Amer'in güney tarafında, Cenin şehrinin yaklaşık 8 kilometre kuzeybatısında ve Tel El Mustalim'in (Megiddo) 8 kilometre güneyinde yer alır.

Tepe; Cenin ile Hayfa arasındaki ana yol üzerinde ovalar ve dağlık alanlar arasındaki sınırdaki stratejik bir yer işgal eder. Bu tepe Hasan Vadisi tarihi koridorunun batısında ve Yamon'un doğusunda yer alır.

Modern Filistin köyü Taanek tepenin güneydoğu yamacında yer almaktadır. Yaklaşık M.Ö.1350 yılında Tel El-Amarna mektuplarında «Taanek» olarak zikredilmiş olan köy halen

eski adını taşımaktadır. Aynı şekilde M.Ö. 1468 yılında Asya üzerine yaptığı bir askeri saldırıda III Thutmose tarafından ele geçirilen Taanek'ten bir şehir olarak söz edilmiştir. Filistin üzerine M.Ö. 918 yılında I. Şeşonk tarafından yapılan saldırılar sonucunda şehir bir kez daha ele geçirilmiştir. Bu bölge Kutsal İncil'de birkaç kez Yuşa Bin Nun tarafından ele geçirilemeyen Kenan şehri olarak zikredilmiştir. Tarihçi Eusebius yerleşimden 4. yy'da büyük bir köy olarak söz etmiştir. Aynı şekilde Orta Çağ boyunca Haçlı kayıtlarında da bu köye işaret edilmiştir.

Eski Şehir – Abdülhadi Sarayları

Zababda Köyü

Cenin kasabasının 6 kilometre güneyine düşer ve Bizans'a ait bir köy mevkii üzerine inşa edilmiştir. Altıncı yüzyılda Deyr Rahibat El-Vardiye'de bir kiliseye ait güzel mozaik işlemleri ve buna ek olarak Al Baburiye ismi ile bilinen Roma dönemine ait binayı görebilmek mümkündür.

Balama Harabesi ve Su Tüneli

Balama Harabesi, Cenin'in güney girişinde ve şehrin yaklaşık 2 kilometre güneyindeki ana merkezde yer almaktadır. Balaama Vadisi Arraba ile Merc Bin Amir Vadisi'ni birbirine bağlayan tarihi yol boyunca stratejik bir bölgeyi kontrol eden müstahkem Kenan-i bir şehirdir. Bölge; M.Ö. Beşinci yüzyılda Mısır kraliyet arşivinde eski İbliaam (Tel Bellama) ismi ile, ortaçağda ise «Balayzmom Kalesi» olarak bilinir.

Balaama harabesindeki kazılarda eski bir su sistemi keşfedilmiştir. Bu sistem sayesinde köy sakinleri tepenin altında bulunan Alsngel kuyusuna ulaşabiliyordu. Bu sistem, daha çok savaş ve kuşatma zamanlarında kullanılmıştır. Su tüneli üç bölümden oluşmaktadır. Şöyle ki: Altta kemerli giriş, kaya içinde batıya doğru çıkan bir tünel ve tamamlanmayan bir geçiş. Yapılan kazılarda Bronz, Demir, Pers, Helenist, Roma, Frank, Emevi, Eyyubi, Memluk ve Osmanlı dönemlerine ait kanıtlar bulunmuştur. 1999 yılında bölgeye bir kaç rehabilitasyon operasyonu yapılmış ve 2005 yılında arkeolojik bir bahçe olarak ziyaretçilere açılmıştır.

Dothan Tepesi

Dothan Tepesi; Arraba Deresi'nin doğu tarafında, Cenin'in yaklaşık 8 kilometre kuzeyinde, Cenin-Nablus yolunun 1 kilometre doğusunda yer almaktadır. Verimli ovalarla birleşen tepenin güney eteğinde bir su kaynağı da bulunmaktadır.

Bölgede bulunan en eski eser, Bakır Taş Devri'ne aittir. Erken Bronz Çağı döneminde Dothan şehri - M.Ö. yaklaşık 3000 – müstahkem ile büyük bir merkezdi. İlk Demir Çağı ve Geç Bronz Çağı'nda tekrar meskun bir hale gelmiştir. Tepenin batı yamacında oyulmuş içinde 1000'den fazla sağlam çömlek parçası ve yaklaşık yüz iskelet bulunan önemli bir mezar bulunmuştur.

Şehir merkezi fırınlar, mağazalar, evler, ve yollardan oluşmuştur, aynı şekilde II. Demir Çağı dönemine ait ev malzemeleri de vardır. M.Ö. Dokuzuncu ve Yedinci yüzyıllar arasında tahribata uğramış ve birkaç kez yeniden inşa edilmiştir. Şehrin uğradığı son tahribat ve yıkıma M.Ö. Sekizinci yüzyılda Asurlular sebep olmuştur. Şehir daha sonra Asur egemenliğinde gelişen bir merkez haline gelmiştir. Helenistik ve Roma dönemlerinde bu yerin iskân edildiğini gösteren bazı kanıtlar bulundu. Bölgedeki son sakinlerin tarihi Memlûk çağına kadar uzanır. Halk geleneğinde Jeb Joseph olarak bilinen mevkideki bir kuyu ile Hz. Yusuf ve kardeşleri arasında geçen kıssa ile bağ kurulur.

Um El-Rehan Ormanı

Um El-Rehan Ormanı; içinde yoğun ağaçların bulunduğu birçok bölge silsilesinden meydana gelir. Tahmini yüzölçümü yaklaşık 15.000 dönümdür. Bu bölgeyi Filistin Ulusal Yönetimi denetlemektedir. Orman kıyı benzeri bir bölgede yer alır ve Akdeniz orman ekosistemini içerir. Bölge, göçmen kuşların sahil boyunca göç yolları üzerinde bulunur. Ortadoğu'nun her tarafından doğal çevresi kısıtlanan, sayısı azalan, yahut nesli yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalan Mısır Kartalı (Altın Kartal),

Bal Şahini ve Aloaysag (Kerkenez) kuşu gibi birçok kuş türü bu bölgeden geçer. Bunlara ek olarak kırmızı Kurt ve Tilki gibi nesli tehlikede olan diğer hayvanlar da bu ormanı kullanırlar. Orman alanı aynı zamanda geniş bir bitki çeşitliliğine sahiptir. Yabani arpa ve buğdayın orijinal türleri ve yabani birçok meyve türü için uygun yetişme ortamına sahiptir.

Kana Vadisi

Bu doğa koruma alanı bir dizi mağarayı içerir. 1980 yılında vadi içerisinde bir mağarada yapılan kazılar Neolitik Taş dönemi, Bakır Taş Çağı ve Erken Bronz Çağı'na ait kalıntıları gün yüzüne çıkarmıştır. Girişi üst bölümde yer alan mağara beşten fazla arkeolojik katmanı ihtiva etmektedir.

Mağara, geçmişte defin için kullanılmıştır. İçinde çömlek, çakmaktaşı, taş, fildişi ve kemiklere rastlanmıştır. Ayrıca, Neolitik çağa ait bazı kalıntılar ve Yermuk medeniyetine ait çanak, çömlekler de bulunmuştur. Bulunan parçaların çoğu Taş Bakır Çağı'na ait çömlek, metal, kemik, fildişi, mücevher ve insan iskeletleri kalıntılarıdır. Bu mağarada bulunan bakır ve altın paralar, altın ve gümüş karışımından oluşan (Elektrum) parçalar çok özel keşi er olarak nitelendirilir. Bu parçalardan bazıları neredeyse saf altından üretilmiştir. Bunun dışında yüzde 30 % - 70 oranında altın ve gümüş karışımından oluşan (Elektrum) ve altın parçaları şimdiye kadar Kana Vadisi içinde üretilen en değerli eski metal örnekleri sayılır.

Tulkerem Şehri

Bayındır Tulkerem şehri Akdeniz'e 12 kilometre uzaklıkta, Nablus şehrinin yaklaşık 15 kilometre batısında yer alır. Filistin'in ortasında kıyı ovaları ve dağlar arasındaki konumunun bir sonucu olarak ticari veya askeri yol üzerinde tarih boyunca önemli bir istasyon olmuştur. Bu şehrin asıl sakinleri Kenanilerdir.

Tulkerem

Topraklarının verimli olması sebebiyle üzüm dağı anlamında «Tulkerem» adı verilmiştir. Tulkerem`deki arazinin büyük çoğunluğu Eyyubiler zamanında ve Memluk döneminden sonra (Miladi 1260-1516) Kudüs'te bulunan Fars okulu yararına vakfa dönüştürülmüştür. Tulkerem'in verimli arazisinin ziraatı, ekonomisinin en temel desteği olmuştur. Bölgede hububat, narenciye, meyve ve zeytin yetiştirilmektedir.

Tulkerem Müzesi

Tulkerem Müzesi Muhtevası

Kalkilya Şehri

Akdeniz kıyısına 12 kilometre uzaklıkta yer almaktadır.. Adı, «Kalkalya « olarak bilinen Roma kalesi isminden türetilmiş eski bir Kenan şehridir. İçinde 1986 yılında kurulan Filistin'in tek hayvanat bahçesi bulunmaktadır.

GAZZE ŞEHİRİ

Gazze şehri, Akdeniz kıyısında yer alır. Kuzeyden Mısır sınırına 32 kilometre mesafede stratejik bir konuma sahiptir. Akdeniz`in sahil yolunu izlemektedir. Dünyanın en eski şehirlerinden biri sayılır. Eski Gazze Müreffeh bir ticaret merkezi, Mısır ile Suriye arasında bulunan kervan yolu üzerindeki bir istasyondur.

Gazze, Demir Çağının başında Filistin`in önemli bir şehriydi. Doğurganlık Tanrısı Kanaan Dagon (yarı insan yarı balık) memleketidir. Gazze ismi İncil`de geleneğe göre Şamşon`un Alfilisti mabedini yıktığı yer olarak altı çizilerek birçok kez zikredilmiştir. M.Ö. 734 yılında Üçüncü Teclat Plaser, Asur Kralı Gazze`yi işgal etti ve M.Ö. yedinci yüzyılın ortasına kadar şehir Asurların kontrolü altında kaldı. Gazze M.Ö. Altıncı yüzyılda Babillilerin egemenliğinde önemli bir krallık kalesi haline geldi. Helenistik ve Roma dönemlerinde gelişti. Eski Yunan yazarı Herodotus Gazze`den Kadets şehri olarak söz eder. Uzun bir kuşatmadan sonra şehir M.Ö. 332 yılında Büyük İskender`in kontrolüne geçmiştir.

Gazze Roma döneminde büyük bir kültür merkezi haline geldi. Bu dönemde Zeus, Afrodit, Apollo ve Marenas onuruna yerel tanrı heykelleri yapıldı ve şehir eski sınırlarının dışına doğru genişledi. Şehirde eski Mayomas limanı inşa edildi. Bizans döneminde, şehrin adı Konstantine`ye dönüştürüldü, Miladi beşinci asırda Marnas tapınağının olduğu yerde büyük bir kilise inşa edildi. Aynı şekilde İmparatoriçe Aiduxiana kilisesinin üzerine Aziz Yohana Baptist Kilisesi inşa edildi. Miladi Altıncı yüzyılda Madaba mozaik haritası üzerinde şehrin resmi, ortasında sütunlu caddeleri ve kocaman bir Baptist Katedrali olan büyük bir şehir olarak görülür. Miladi Sekizinci yüzyılda Um Al Rasas`ta Aziz Stephen Kilisesi zemin mozaiklerinde

de aynızlere rastlamak mümkündür. Miladi 636 yılında şehir Müslümanların hâkimiyetine geçti. Hz. Muhammed (sav)'in ikinci dedesi Haşim bin Abdulmanaf'ın defnedildiği yer olarak ün kazandı. İmam Şafii'nin doğum yeri olarak bilinir. Selahaddin Eyyubi 1187 yılında şehri Haçlılar'dan geri aldı ve Eyyubi devletinin bir parçası haline getirdi. Gazze Memlûklüler döneminde bölgesel bir başkent olmuştu. Şehir 1516 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliğine girdi ve Filistin eyaletinin başkenti olarak kabul edildi. Gazze bu dönemde önemli bir ticaret merkezi, Mısır Filistin ve Arap Yarımadası arasındaki ana ticaret yolu üzerinde bir istasyon olarak öne çıktı. 1918 ile 1948 yılları arasında İngiliz mandasına geçti. 1948 yılı ile 1967 yıllar arasında Mısır egemenliğine daha sonra 1967 yılında İsrail işgali altına girdi. 1995 yılında Filistin Ulusal Otoritesi buraya taşındıktan sonra Gazze ikinci kez halkın hakimiyetine geçti.

Gazze bugün bölgede narenciye ve diğer ürünlerin üretiminin gerçekleştiği iktisadi bir merkezdir. Şehir, el dokuması halıları, mobilya, bambu ve çanak çömlek imalatı ile de bilinir. Aynı şekilde Gazze taze deniz ürünleri ile de ünlüdür. Sahil yolu boyunca ziyaretçilerin Akdeniz esintisi keyfini çıkarabildikleri birçok restoran ve genel parklar vardır.

Ulu Cami (Ömeri Mescidi)

Cami, Gazze şehrinin ortasında, Ömer el-Muhtar Caddesi'nin sonunda yer almaktadır. Camiye bu isim, raşit halifelerin ikincisi "Ömer bin Hattab" onuruna verilmiştir. Ömer Cami'in Marnas'a ait eski bir tapınağın üzerine inşa edildiği, sonra Bizans kilisesine ve daha sonra İslam fetihleri başlangıcında camiye

Büyük Ömeri Mescidi

çevrildiği söylenir. Mevcut caminin planları Miladi on ikinci yüzyılda Norman Haçlılar tarafından gotik tarzda inşa edilen kilisenin bazı kısımlarıyla muhafaza edilmiştir. Cami, Mamluk ve Osmanlı dönemlerinde yeniden inşa edilerek genişletilmiştir. Camii'nin en belirgin kısımlarından biri olan minaresi Mamluklar döneminde inşa edilmiştir.

Napolyon Kalesi

Kale, Gazze şehrinin merkezinde El-Vahde Caddesi'nde yer almaktadır. Bu muhteşem taş bina Mamluk dönemine aittir. Miladi 1799 yılında Napolyon şehrin içinden geçerken bu binada geçirdiği birkaç gece nedeniyle (Kendisine Paşa olarak işaret ediliyordu) Paşa Sarayı (Kasır Al Başa) diye bilinir.

Aziz Porphyrios Kilisesi

Kilisenin tarihi Miladi dördüncü yüzyıla uzanır. Aziz Porphyrios'un öldüğü ve defnedildiği yerdir. Halen Ortodoks cemaati tarafından kullanılan kilise eski Gazze şehrinde yer alır.

Paşa Sarayı Müzesi

Al Zeytun Mahallesi

Al Zeytun Mahallesi, Gazze'nin en eski mahallelerinden sayılır. Mahallede muhteşem ahşap oyma kapılarıyla ünlü birçok güzel eski ev vardır. Bu mahallede bir Katolik kilise ile bir Protestan kilisesi de mevcuttur.

El-Darac Mahallesi

Bu mahalle eski şehirde yer almaktadır. Miladi on altıncı yüzyılda inşa edilen Abdülhamit Halk Çeşmesi buradadır. Çeşme, Miladi 1893 yılında Sultan Abdülhamid tarafından yenilenmiştir.

Es-Seyyid Haşim Camii

El-Darac Mahallesi'nde yer alan cami, Gazze'nin en büyük ve en güzel camilerinden biridir. - Bir iş gezisi sırasında Gazze'de vefat eden- Peygamberimiz (s.a.v)'in dedesi Haşim bin Abdulmanaf'ın mezarı caminin kubbesinin altındadır.

Seyyid Haşim Mescidi

Anthedon Limanı

Gazze'de bilinen ilk deniz limanıdır. İslami literatürde Tida ismiyle zikredilmiştir. M.Ö. 800 yılından Miladi 1100 yılına kadar Gazze şehrinde yerleşim bulunmaktaydı. Gazze, Modern Asur, Babil, Fars, Yunan, Roma, Bizans ve Erken İslam (Emevi, Abbasi, Fatımi ve Tulunid) gibi farklı birçok medeniyetler silsilesine tanık olmuştur.

Anthedon Limanı daha sonra Gazze Limanı olarak bilinen Eski Mayomas Limanı'nın güneyinde bir kilometre uzaklığında yer alır. Limanda sürekli olarak yerleşim vardı. Roma dönemi boyunca bayındır ve gelişmiş bir kıyı şehri haline gelmiştir. En eskisi Gazze şehrinin Yunanlarla ticarete başladığı erken döneme dayanan sadece geç klasik kaynaklarda Mayomas Limanı'dan söz edilmiştir. Mayomas kelimesinin aslı, «deniz yeri» anlamına gelir eski Mısır dili kökenlidir.

Anthedon Limanı'nın eski konumu tam olarak belirlenmemiştir. Gazze şehrinin farklı mahallelerde bulunan arkeolojik tepelerin birçoğu eski liman olarak görülür. Buna rağmen Anthedon Limanı'nın yeri muhtemelen Gazze Şeridi'nin kuzeyinde yer alan bir tepedir. Anthedon Limanı Ortaçağ'da Tide ismi ile bilindiği gibi yerli sakinleri tarafından da Tide ismi ile biliniyordu. Mevcut yerleşim, bir Roma tapınağının kalıntılarıyla örme bir duvardan, sanatkârlara ait bir Roma mahallesi ve gösterişli birçok ev silsilesinden oluşur. Bölgede mozaikli bir zemin, depolar ve müstahkem tesisler bulunurdu. Bu arkeolojik alanın kalıntıları,

Geç Demir Çağı'na, ilaveten Fars, Helenistik, Bizans ve Roma dönemlerine kadar uzanır. İyi derecede muhafaza edilmiş 65 metre uzunluğunda kerpiçten inşa edilmiş bir duvarı da içeren arkeolojik kazıların yapıldığı alan yaklaşık 5 dönümdür. Eski ticaret merkezini çevreleyen, 8 metreye kadar ulaşan olağanüstü yükseklik ve 6 metre kalınlığa sahip olan dev duvar, yaklaşık 30 metre doğuya doğru uzanıyordu.

Um Amir Tepesi

Um Amir Tepesi, Akdeniz kıyısına yakın Gazze vadisi bölgesinde yer alır. En eski yerleşimi, Roma dönemine aittir. Um Amir Tepesi, Madaba haritasında Tabatha ismiyle görülür. Bizans döneminden Erken İslam dönemine (M. 400 ile M. 670) kadar yerleşim vardır. İskenderiye'de mükemmel bir eğitim gören Aziz Hilarion'un doğum yeridir. Aziz Hilarion, daha fazla bilgi edinmek için, çölde bulunan bilgin Aziz Anthony'ye gitmiş ve Miladi üçüncü yüzyılda rahipler için bir manastır kurmuştur. Filistin'de rahiplik hayatının kurucusu olarak kabul edilir. Manastır Miladi 614 yılında yıkılmıştır.

Alan, Miladi 291 yılında doğan Aziz Hilarion Manastırı kalıntılarını ihtiva etmektedir. Bu kalıntılar, iki kilise, bir mezar yeri, vaftiz salonu, genel mezarlık, halka ait bir salon ve bir kaç yemek odasından oluşur. Manastır birçok ek bölümü, su sarnıçları, çamur fırınları ve altyapı kanallarını içermekteydi. Zeminler, kireç taşı, mermer fayans, renkli bitki ve hayvan sahnelerini tasvir eden mozaiklerinden yapılmıştı, aynı şekilde dairesel motiflerle süslü Yunanca nakışları ihtiva ediyordu. Buna ek olarak Manastır, Viamars ismiyle bilinen Filistin sahil yolundan geçerek Mısır'dan El-Hilal El-Hasib'a (Bereketli Hilal) seyahat

eden hacılara ve tüccarlara hizmet edebilecek yeterliliğe sahip büyük hamamlar ile donatılmıştır.

Han Yunus

Han Yunus, Gazze şehrinin 25 kilometre güneyinde yer alır, komşu köylerden gelen tarım ürünleri pazarıdır. Burada on üçüncü yüzyılda Kudüs`ten Mekke`ye giden hacıları yolculuk sırasında himaye etmek amacıyla askeri bir hisar inşa edilmiştir. Şehrin ortasında kurulan haftalık pazarı geleneksel yaşamın mükemmel bir örneğini sergilemektedir.

Refah

Refah, Gazze Şeridi`nin güney tarafında yer alır. Kumsalı güzel sahili ve hurma ağaçları ile ünlüdür. Bu Kenani şehir, Yunanlılar ve Romalılar tarafından Rafia olarak isimlendiriliyordu. Burada bazı eski camiler, tarihi mekânlar, ayrıca mozaikli bir zemin bulunmuştur.

Deyir Al Balah (Hurma Diyarı)

Deyir Al Balah hurma ağaçları ve plajları ile tanınır. Gazze Şeridi'nin güneyinde yer alan bu şehirde yapılan son kazılarda tarihi Geç Bronz Çağı'na uzanan bir mezarlık ile birlikte çanak çömlek ve mezar parçaları, bronz kaplar ve mozaikli bir zemin bulunmuştur. Deyir El-Balah'ta Aziz Hilarion tarafından inşa edilen bir manastır da vardır.

Gazze Vadisi

Bu vadi zikzaklı oluşu ve eğimleriyle ünlüdür. Gazze Şeridinden geçerken genişliği bölgeden bölgeye değişen sekiz büyük eğime rastlanmaktadır. Vadinin orta merkezinin en geniş yeri 100 kilometreye kadar ulaşır. Bu ana vadiye altı küçük vadi bağlanır. En önemlisi kuzeydeki Ebu Katron Vadisi ile güneydeki Galaba Vadisi'dir. Genel olarak Filistin ve özel olarak Gazze Şeridi, Afrika, Asya ve Avrupa kıtalarını birbirine bağlayan karasal köprünün bir köşesinde yer alır. Bu durum, Gazze Vadisini birçok göçmen kuş türü için bir duruş istasyonu yapar. Gazze vadisi üzerinden ördek, leylek, balıkçıl kuşlar, sarus, vinç kuşu, amingolar, yağmur kuşu, yırtıcı ve süpürme kuşu türleri, bıldırcın, ötücü ve diğer kuşlar gibi binlerce kuşun geçişi gözlemlenmiştir. Filistin güneş kuşu, dünyada Gazze Şeridi'nde bulunan en yaygın yerleşik kuşlardan biri sayılır.

Yapılan çalışmalar, karasal hayat için bir sığınak olması itibarıyla Gazze Vadisi'nin korunmasının acil bir ihtiyaç olduğunu gösteriyor. Pek çok çevresel sorunla karşı karşıya olan bölgede ciddi tehlike altındadır. Vadinin en zararlı sorunlardan bir tanesi, mülteci kamplarının katı atıkları ve kanalizasyon sularının toplama yeri için kullanılmasıdır.

HALK SANATLARI

Müzik ve Dans

Modern halk musikisinin büyük çapta yayıldığı günümüzde, folklorik danslarla birlikte düğün ve festivallerde hala geleneksel halk müziğinin nağmeleri yükselir. Kültürel melodileri korumak ve gelecek nesillere taşımak için müzisyenler ve sanatçılar halk müziğini çalışmakta, pek çok dans grubu Filistin`in her bölgesinde kültürel festivaller ve resmi münasebetlerde geleneksel dans gösterileri yapmaktadır. Geleneksel müzik aletlerinden şunları sayabiliriz; ud, kaval, rebap, zurna, tulum, ney ve kanun. Önceki nesillerden miras kalan Dabke Filistin`de geleneksel halk dansı sayılır. Farklı adımlar ve çeşitli ritimlerle erkekler, kadınlar ya da her ikisi tarafından birlikte oynanır. Kolektif bir dans olduğu için üç veya daha fazla katılımcı ile icra edilir, bir veya daha fazla sırada oynanır. Çoğunlukla düğün ve mutlu günlerde yapılır. Sıralı bir şekilde oynan Filistin Dabkesi gibi Türkiye, Azerbaycan, Gürcistan, Yunanistan, Ermenistan ve Doğu Avrupa`da da benzer halk dansları vardır.

EL İŞİ MESLEKLERİ

Nakış

Filistin nakış, renk, dokuma ve tarih açısından zengin bir ülkedir. Filistinli kızlar erken yaşta dikiş-nakış öğrenirler. Altı ya da yedi yaşında iğne tutabildiği zaman kendi köyünde bilinen desen ve dikiş stillerini öğrenmeye başlar. Filistinli kadınlar yerel kimlikleri ve duygularıyla gurur duyarlar, elbiselerinin nakış, tasarım ve renkleri bunu gösterir. Örneğin Gazze`deki geleneksel tarzda,

siyah ve koyu erguvan renkleri hâkimken, Nablus kadınları elbiselerin kol ve kenarlarına zikzak yaparlar. Bazen astar olarak nakışta siyah Suriye pamuğu ya da ipek kumaş kullanılır. Genellikle kadının sosyal statüsü elbisesinin nakış ve desenine yansır. Evli kadınlar canlı renkleri ve yoğun işlemeli elbiseleri giyer. Kırmızı rengi yoğun olarak kullanmak evli ve halen çocuk doğurma çağındaki bir kadını sembolize eder. Nakışlı ve mavi rengin hâkim olduğu elbiseler ise kızın evli olmadığını gösterir. Filistin elbiselerinde yaka çoğunlukla son derece düzgün, desen ve karmaşık renklerden yapılır. Genellikle elbisenin alt arka taraarı süslüdür. Bugün Filistin`de nakışın modern örnekleri de vardır. Yeni elbise ve yastıklar üzerindeki nakışlar bunlardandır. Ziyaretçilere hatıra hediye olarak geleneksel yaka ve nakışlar taktim edilir.

Çömlek ve Çini

Filistin`in çömlek tasarımları dünyanın genelinde ince detayları ve üzerinde bulunan Arap moti eriyle meşhurdur. Kubbet-üs Sahra çinilerinin değiştirilmesi gerektiğinde bu zor görevi üstlenmek için Kudüs şehrine çini yapımında uzman bir Türk ailesi getirilmiştir. Aile Filistin`de ikameti esnasında çini fabrikası kurulması için çalıştı. O zamandan beri bu meslek büyüdü ve zenginleşti. Bugün, sanatsal modeller ve ayrıntılı tasarımlarla süslenen çömlek ve çini üretimi için çeşitli yöntemler vardır.

Filistin, özel güzelliği ile bilinen renkli tabakları ve çinileri ile ünlüdür. Vazolardan başlayarak asmalı takılara kadar çini sanatının her şeklini bulmak mümkündür.

Çini fabrikalarını ziyaret ettiğinizde, bekleme esnasında, çini üzerine adınızı yazdırabileceğinizi unutmayınız. Bu, Filistin`e yaptığınız tarihi gezinin güzel bir hatırası olacaktır.

Sedef

14. Asır ile 16. Asırlar arasında deniz kabukları kullanılarak sedef yapımına başlandı. Fransisken rahipleri İtalya`dan bu sanatı getirdiklerinde Beytullahim bölgesinde oturan Hıristiyanlar Allah`a inançlarını yansıtan dini simgelerin gelişmesinde bu rahipler ile çalıştılar. Tespihler ve haçlar zeytin ağacından yapılır, satmak için sedef ile süslenirdi. Beytullahim bu güne kadar din içerikli sedeften hatıra hediyeelik eşya üretilen bir merkez olmaya devam etmektedir. İslam ve Hıristiyan etkilerinden esinlenmiş tasarımlardan oluşan muazzam ve güzel bir koleksiyon bulunmaktadır.

Zeytin Ağacı

Zeytin ahşabı sanayii 4. yüzyıla kadar uzanır. Rahipler Doğu Kilisesi'nin inşası esnasında aynı zamanda yerli sakinlere kakma ve süsleme sanatını öğretiyordu. Başlangıçta tespihler zeytin meyvesinin çekirdeğinden yapılıyordu. Bugün Doğu mağarasının görünüşü ile İsa, Meryem, Yusuf, çobanlar, üç bilge adam ve hayvanların her biri için ayrı ayrı karakterler zeytin ahşabından kakılmaya devam ediliyor. Bazen Doğu mağarasının görünümü çok süslü ve detaylı olarak yapılmaktadır. Filistin'in zeytin ağacından kakılan eşyalar güzelliği ve zerafeti ile dünya çapında bilinir. Bugün Beytullahim bölgesinde sanatkârların yaptığı güzel şamdanlar, süsler, kutular ve diğer eşyalar gibi yeni ahşap ürünler bulunabilir. Ziyaretçiler Beytullahim Süt Mağarası Caddesi`nde dolaşırken sanatkârın yaptığı bu modern ve geleneksel oyma sanatını izleyebilirler. Filistin`in her tarafında bu ünlü modellerin örnekleri vardır.

Cam

Halil şehri dünya çapında cam üeme ve tasarımı yapan sanatkârlarla ünlüdür. Belki de şehirde üretilen kaplanmış mavi cam bütün Ortadoğu`da en seçkin üründür. Ayrıca sanatkârlar yaratıcı ve çok güzel renklerden üeme cam modelleri de yaparlar. Halil`de koyu amber, şarap ve olgun yeşil renkleriyle cam üeme sanatı birçok atölyenin raarını süsler.

Mücevherat

Filistin`de köylü ve bedeviler yüzyıllar boyunca çeşitli şehirlerde kuyumcular tarafından yapılan bilezik, kolye ve yüzükleri takarlar. Filistin mücevherleri, geleneksel nakış sanatında olduğu gibi yerel etkileri yansıtmaktadır. Başa giyilen «Es-samadeh» hale veya düz olarak dizilen paraları ihtiva eder. İngiliz mandası döneminden beri bir başörtüsünde gümüş para kullanılırken Osmanlı yönetimi döneminde bozuk altın para kullanılmıştır. Diğer metal malzemelerden, sürme için kullanılan süslenmiş kaplar, süslü yağ lambaları, ikonlar ve vazolar sayılabilir. Eğer modern kültürel sanat parçaları ya da mücevher toplama hobiniz varsa, bir kısmı yeni alış-veriş merkezlerinde bulunan Filistin`deki sayısız mücevher ve modern kültürel sanat parçaları satan mağazaları ziyaret edince, emin olun beğeneceksiniz.

Halı Dokuma

Gazze'nin her tarafında dokumacıları ahşap tezgâhlarında halı dokurken izleyebilirsiniz. Pamuktan yapılmış bu geleneksel halılar, düz Hint halıları «Navajo»ya benzer. Filistin halı dokumaları, açık mavi, koyu yeşil ve parlak kırmızı gibi hayatın nabzı olan renkler, basit geometrik şekil ve çizgilerden oluşan çeşitli koleksiyonlarla süslenmektedir.

Hava ve İklim

Akdeniz havzasında bulunması nedeniyle Filistin, ılıman iklimi ile öne çıkar. Nisan ve Mayıs aylarında, dünyanın en güzel kır çiçekleri burada biter ve kısa ilkbahar süresince tepe yamaçlarını çeşitli renklerle süsler. Gelincik, nergis, zambak ve diğer hayatın canlı çiçek türleri yetişir. Kasım ve Nisan ayları arasında Filistin`de yağmur ve bazen kar yağar ancak düşen kar uzun süre kalmaz. Kışın soğuk havadan kaçmak için Ölü Deniz`e yakın Eriha şehrine gidebilirsiniz. Filistin`de nem oranı düşük olduğu için hava kurudur. Gündüz yürüyüş ya da dağa tırmanma sırasında yanınıza bir şişe su bulundurmanız güzel bir fikirdir. Yaz mevsiminde akşamları soğuk olduğu için hafif bir ceket ya da kazak taşımak iyidir.

Toplu Taşıma

Turuncu renkli küçük arabalar veya bir şehirden başka şehre seyahat etmek için otobüsler vardır. Şehir içi ulaşım için sarı taksiler ya da turuncu minibüsler kullanılır. Doğu Kudüs`ten Ramallah ve Beytüllahim yönüne belirli yerlere otobüs hatları gider.

Araba Kiralama

Filistin`de büyük şehirlerde birçok araç kiralama ajansı mevcuttur. Ancak bunun için uluslararası ehliyete sahip olmanız gerekir. Araç kiralama ajansından sigortalanabilir.

Posta

Büyük otellerde posta hizmetleri bulunduğu gibi bütün büyük şehirlerde postaneler mevcuttur.

Elektrik ve Haberleşme

Filistin`de elektrikte 220 volt sistemi kullanılır. Bütün büyük şehirlerde elektronik mağazalarda adaptör bulunur. Filistin`in birçok şehrinde, ticari mekânların birçoğunda, kafe ve restoranlarda yerel aramalar için umumi telefon kabinleri mevcuttur. Otel odasından batılı ülkelerin çoğunu doğrudan arama imkânı olduğu gibi telefon, faks ve internet hizmetleri de mevcuttur.

Sağlık

Filistinli doktorlar genel olarak yüksek bir ehliyet ve iyi bir eğitime sahiptirler. Otel personeli gerektiğinde bir doktor ya da hastaneye ulaşım konusunda size yardımcı olabilir. Büyük şehirlerin birçok yerinde eczaneler yaygın olarak bulunur ve ilaçlar ucuzdur.

Turizm Bilgileri

Filistin`de seyahat bilgilerini turizm bilgi ofisleri, turizm acenteleri, ya da otelde resepsiyon görevlisinden almak mümkündür.

Para

Filistin`de işlem gören para birimleri; ABD doları, Ürdün dinarı, Euro ve Şekeldir. Gazze`de Mısır sterlini de kabul edilir. Döviz büroları tüm Filistin şehirlerinde vardır. Otellerde yabancı para ile ödeme yapan turistler katma değer vergisinden muaf olurlar. Otellerin çoğu uluslararası kredi kartlarını kabul eder. Genel olarak kişisel çekler kabul edilmez.

Ulaşım İmkânları

Filistin`e ulaşabilmek için birçok yol vardır. Bugün Ürdün, Mısır ya da İsrail üzerinden kara yolu ile Filistin`e gelmek mümkündür. Eğer gezinize Ürdün`den başlarsanız Allenby köprüsü ya da Şeyh Hüseyin köprüsünden, Mısır`dan karayolu ile geliyorsanız Refah sınır kapısından geçmeniz gerekecek. Gazze Uluslararası Havaalanı şimdilik kullanılmamaktadır ancak bu tesisi yeniden inşa etmek için çabalar sürüyor. Kısa bir süre içinde başlanmasını umuyoruz.

Giriş Koşulları:

Filistin`e girmek için vize gerekmez. Ancak Filistin`e gelebilmek için Ürdün, Mısır ve İsrail gibi üzerinden geldiğiniz ülkenin vize koşullarına uymak gerekir. Girmeden önce, en az altı ay süreyle geçerli bir pasaporta sahip olmalısınız. Ziyaretçilere bölgede kalmak için genellikle üç ay vize verilir. Bu süre yenilenebilir.

Sayın ziyaretçi

Filistin`de Kalmak için Bazı Önemli ve Faydalı Bilgiler

Filistin Yemekleri

Kudüs Simidi ile birlikte geleneksel Filistin kahvaltısı

Mensef

Filistin Musahhanı

Susamli gevrek

Mamül (Kurabiye)

Müzeler

Beytullahim`deki Müzeler

El-Bad Zeytinyağı Üretimi Müzesi

Tel: 022741583

Çalışma Saatleri: Sabah: 08.00 – Öğlen: 14:30, Pazartesi gününden Cumartesi gününe kadar.

Beytüne Telhami`nin Müzesi (Arap Kadınlar Birliği Folklor Müzesi)

Telfaks: 022742589

Çalışma Saatleri: Sabah: 08.00 - 13:30 / Öğleden sonra: 14:00 – 17:00. (Pazar ve perşembe günü öğleden sonraları hariç)

Doğuş Mağarası Müzesi (Mehd Meydanı`ndaki Selam Merkezi binası içinde)

Tel.: 022766677 - Faks: 022764670

Çalışma Saatleri: Sabah: 10.00 - 18:00 Akşam. Sadece Pazar günü Sabah: 10:00 – 16:00 Öğlen. E Post: www.peacenter.org

Filistin Mirası Merkezi

Telfaks.: 022742642 - Tel: 022742381 . E Post: www.phc.ps

Uluslararası Doğum Müzesi (Salesian Manastırı)

Tel: 022742421 – 022747161

Çalışma Saatleri: Günlük talebe göredir. Önceden randevu alınması tavsiye edilir. Salesian Manastırı`nda bir sanat merkezi de bulunmaktadır.

E Post: <http://artcentre.bethlehem.edu>

Mağara (Galeri ve Müze)

Tel.: 022770047 - Faks: 022770048 Uluslararası Seminer Evi, Beytullahim Uluslararası Merkezi, Paulis VI Caddesi. E Post: www.annadwa.org

Filistin Eski Eserleri ve Mirası Murad Kalesi Müzesi

Konferans salonu-Tel.: 022770376 / Müze -022743530Faks: 022770377

Çalışma Saatleri: Sabah: 08.00 – Akşam: 16.00 / Haftanın her günü.

Web sitesi:www.solomonpools.com

Post: solpools@solomonpools.com

Doğal Tarih Müzesi

Telfaks: 022765574

Çalışma Saatleri: Sabah 8:00 - Öğleden sonra:15:00 (Pazar günleri hariç)

Web sitesi:www.eecp.org - E Post: info@eecp.org

Beytullahim Müzesi

Tel.: 022751408 - Faks: 022751437

Adres: Al-Kudüs Cad. – El-Halil

Çalışma saatleri: Sabah: 8.00 - Akşam:17.00 (Cumartesi ve Pazar günleri hariç)

Web sitesi: www.bethlehemmuseum.com - E Post: info@bethlehemmuseum.com

Ramallah ve El-Bireh Müzeleri**Filistin Müzesi**

Museum Street (off Omar Ibn Al-Khattab Street),

Birzeit, Palestine - PO Box 48, Birzeit, Palestine

Tel: +970 2 294 1948

Fax: +970 2 294 1936

Email: info@palmuseum.org

Filistin Halk Mirası Müzesi (İn'aş El-Usra Cemiyeti – El-Bireh)

Tel.: 022402876 / 022401123

Faks: 022401544

Çalışma saatleri: Sabah: 8:00

Öğleden sonra:15:00 (Pazar günleri hariç)

Mahmut Derviş Kurumu ve Müzesi

Telfaks: 00972022408587 Faks: 00972022952808

Adres: El-Ebrac Apt. Elvatani Cad. «Kudüs, Nablus», Ramallah, Filistin.

Web sitesi: info@darwishfoundation.org

E Post:: www.darwishfoundation.org

Ramallah Müzesi

Telfaks: 022959561

El Hrhah Cad. Arap Bankası karşısında ve Ramallah`teki eski şehir.

Çalışma saatleri: Sabah: 8:00 - Öğleden sonra:15:00 (Cuma ve Cumartesi günleri hariç)

Zahran Kültürel Evi Binası-Ramallah Müzesinin yanında bulunmaktadır

Telfaks: 022963470-Cep telefon:0599511800

Çalışma saatleri: Sabah 11:00 - 7:00 akşam (Pazar günü hariç)

Web sitesi: info@darzahran.org

E Post: www.darzahran.org

Birzeit Üniversitesi İnsan Irkları Müzesi (Etnografya) ve Sanat Müzesi

Tel.: 022982976 - Faks: 022982059

Çalışma saatleri: Sabah: 10:00 - Öğleden sonra:15:00 (Cuma ve Cumartesi günleri hariç)

Tulkerem'de Bulunan Müzeleri**Tulkarem Müzesi**

TelFaks: 092672356

Çalışma saatleri: Sabah: 8:00 - Öğleden sonra:15:00 (Cuma ve Cumartesi günleri hariç)

Doğu Kudüs`teki Müzeler**Ermeni Müzesi (Eski Şehir)**

Tel.: 026282331 - Faks: 026264861

Çalışma saatleri: Sabah: 09:00 - Öğleden sonra:16:30 (Cumartesi ve Pazartesi günleri hariç)

İslam Müzesi (İslam Vakfı Derneği - Eski şehir)

Tel.: 026283313 - / Müze Tel 026283286 Faks: 026285561

Turistler için Çalışma saatleri: Günlük Sabah: 7:30 - Öğleden sonra 13:30.

Vücut Müzesi

Tel.: 026260916 - Faks: 026272625

Web sitesi: www.wujoud.org

Eriha'daki Müzeler**Rus Müzesi ve Müze Bahçesi**

Tel.:022313007 - 0545221532 Fax: 022313000

Çalışma saatleri, Pazartesi`den

Cumartesi`ye kadar sabah 9:00 – 17:00

Hişam Sarayı Müzesi

Tel: 022322522

Çalışma saatleri: Yazın her gün

sabah 8:00 – 18:00 kışın, sabah 8:00 – 17:00

El Halil`deki Müzeler**Dora Müzesi (Belediye Bahçesi - Kültür Merkezi arkası)**

Tel :022287677

Çalışma saatleri: Pazartesi`den Perşembe`ye sabah 8:00 – 15:00

Mamra Antik Alanı (Haram El-Rama Kuyusu)

Tel: 022228248

Turistler için çalışma saatleri, sabah 8:00 – 15:00.

Gazze`deki Müzeler**Müze**

Tel :082858444 - Fax : 082858440

Turizm ve Eski Eserler Bakanlığı - Turizm Danışma Merkezleri**Beyüllahim`deki Turizm danışma merkezi (Doğuş Meydanı'ndaki Selam Merkezi binası içinde)**

Tel: 022766677

Çalışma saatleri: Bayram, Cuma ve Pazar günleri dışında, sabah 8:00 – 15:00

Ramallah`daki Turizm Danışma Merkezi (İsa Ziyade Caddesi, Ramallah Belediyesi karşıtı)

Tel: 022945555 dahili no. 5 - Çalışma saatleri: Kış mevsiminde,

sabah 8:00 – 18:00

Yaz mevsiminde çalışma saatleri: Bayram ve Cuma günleri dışında, sabah 9:00 – 19:00

Eriha'daki Turizm Danışma Merkezi (Eriha Meydanı, Eriha kavşağı)

Tel: 022312607 - Çalışma saatleri: Kış mevsiminde, sabah 8:00 – 16:00

Çalışma saatleri: Yaz mevsiminde, Bayram, cuma ve Cumartesi günleri dışında sabah 12:00 – 17:00

El Halil'deki Turizm Danışma Merkezi (Eski belediye binasının yakınında, El Şaludi kemer meydanı)

Tel: 022224890

Çalışma saatleri, Bayram, cuma ve Cumartesi günleri dışında sabah 08:00 – 15:00

Cenin Turizm Merkezi (Cenin Belediyesi yanı)

Tel: 024341513

Çalışma saatleri: Bayram, cuma ve Cumartesi günleri dışında sabah 08:00 – 15:00

Yaygın Olarak Kullanılan Arapça İfadeler

Hoş geldiniz	أهلا وسهلا (Ehlen ve sehlen)
Lütfen	من فضلك (Min fadlik)
Teşekkür ederim	شكرا (Şukren)
Evet	نعم (Naam)
Hayır	لا (La)
Nasılısınız	كيف حالك (Keyfe Halek)
Ben iyiyim	أنا بخير (Ene bihayr)
Her şey tamam	كل شيء تمام (Kul şey tamam)
Günaydın	صباح الخير (Sabahe'l-hayr)
İyi akşamlar	مساء الخير (Mesae'l-hayr)
Beni... Alır mısınız	لو سمحت خذني إلى (Lev semaht huzni ila...)
Yakın	قريب (Karib)
Anlamıyorum	أنا مش فاهم (Ene muş fahim)
Bana yardım eder misiniz?	مممكن تساعدني (Mumkin tusaidni?)
Beni bekler misiniz	مممكن تنتظرنني (Mumkin tantaziruni?)
Otele gitmek istiyorum	بدي لأوتيل (Biddi eruh lil otel)
Doktora ihtiyacım var	بدي طبيب (Biddi tabib)
Bu ne kadar	قديش هذا (Kaddeş haza)
Bu çok Pahalı	هذا كثير غالي (Haza kesir gali)
Benim adım	اسمي (İsmi)
Ben ... den geldim	أنا من (Ene min...)
Yorgunum	أنا تعبان (Ene ta'ban)
haydi	يلا (Yalla)

Turizm Sektörü Kurumları

Web sitesi: www.travelpalestine.ps

Turizm ve Seyahat Acentaları Filistin Derneği

Web sitesi: www.pstta.org.ps

Turizm Kutsal Toprakları Derneği

Web sitesi: www.holylandoperators.com

Arap Otelleri Derneği

Web sitesi: www.palestinehotels.com

Filistin Rehberiniz

Web sitesi: : www.visitholyland.ps

Bu Hafta Filistin`de

Web sitesi: www.thisweekinpalestine.com

Alternatif Turizm İşletmeleri Ağları NEPTO

Web sitesi: www.nepto.ps

Doğu Antika Mağazaları Sendikası

Telfaks: 02-2741565 - Posta adresi : herodion@p-ol.com

Turizm Rehberleri Sendikası

Telfaks : 026281941 - posta adresi: atgu@atgu.org

Acil Telefonlar

Şehirler	Ambulans	Polis	Turizm ve Eserler Polisi
Kudüs	101	100	
Beytüllahim	101/022744222	022744936 100	022770750
Gazze	101/082863633	082863400 100	100
El-Halil	101	100	100
Eriha	101/022321170	022322644 100	100
Nablus	101/092380399	092383029 100	100
Ramallah	022421230 022420263 100	022421230 022420263 100	022969930 /Ext. 2466 100

TIKA

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı